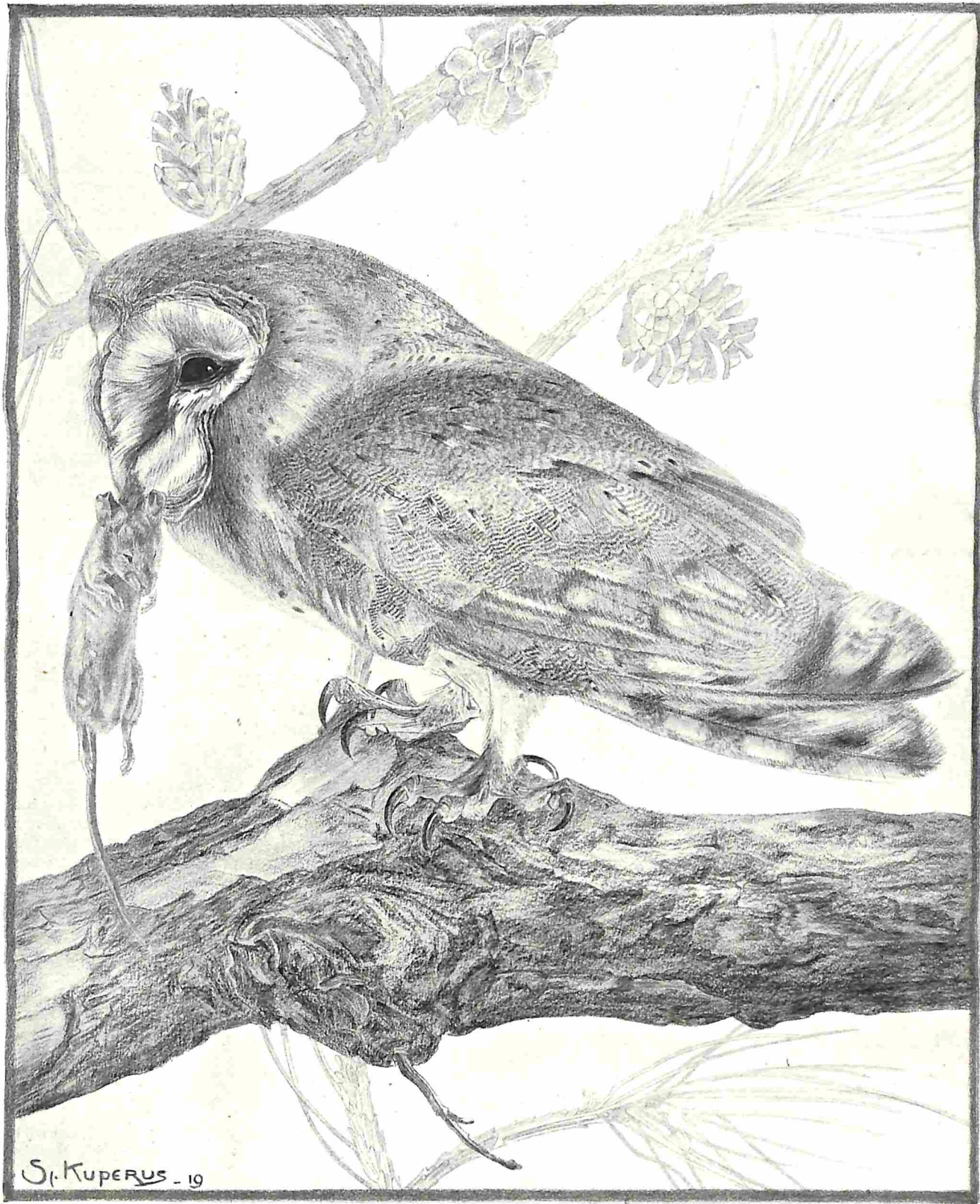

BUITEN

13^e JAARGANG N°. 45

ZATERDAG 8 NOVEMBER 1919.

KERKUIL.
NAAR DE TEEKENING VAN SJ. KUPERUS.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

KERKUL, ILLUSTRATIE	BLZ. 523
BROEDERSCHAP (43), DOOR JOHN GALSWORTHY	„ 524
HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM, DOOR J. J. TH. POE- DERBACH, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 526—529
DE DOODENMIS, DOOR GEORG P. M. ROOSE	BLZ. 529
DE ROODKEELDUIKER, DOOR L. J. VAN RHYN, GEÏLL.	„ 530
NAJAARSSTEMMING (GEDICHT), DOOR J. G.	„ 531
HET DOORNENKROONTJE, DOOR F. W. DRIJVER, GEÏLL.	„ 531
DE ZINTUIGEN DER VISSCHEN, DOOR G.	„ 531
EEN OUDE KLOOSTERKAPTEL, DOOR W. J. V. LINDONK, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 532—533
BARBARIJSCHESCHAPEN (7), UIT HET ENGBLISCH VAN ROBERT HICHENS, DOOR LIES SINNIGE—VAN DER AAT	BIZ. 533
BUITEN, DOOR SN., GEÏLLUSTREERD	„ 534

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken betoefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

BROEDERSCHAP

43) DOOR JOHN GALSWORTHY.

Uit het Engelsch vertaald door Leny Grondel—Chotzen.

HET eerst ontwaakte vogeltje vloog vlak langs het open raam en tjielpte zacht. Zonder eenig logisch verband herdacht Stephen plotseling den ochtend van zijn eersten vacantiedag, dien hij thuis doorbracht, toen hij, gewekt door de vogels, uit bed was opgesprongen en van onder zijn kussens zijn proppenschieteer en geweer te voorschijn had gehaald, welke hij mee naar huis had genomen en waarmee hij zelfs naar bed was gegaan. Duidelijk zag hij weer die looden hagelkorreltjes met hun blauwachtigen glans voor zich en voelde ze in zijn verbeelding rond, zacht en zwaar van zijn hand rollen. Weer hoorde hij in zijn verbeelding Hilary's stem, die verwonderd riep: „Ben je al wakker, Stevie?”

Niemand had ooit een betere broer gehad dan die goede Hilary voor hem was geweest. Zijn eenige fout was juist, dat hij altijd veel te goed was. Door die overgrootte goedheid was hij getrouwd en door diezelfde karaktereigenschap was zijn huwelijk een groote mislukking geworden. Hij had zich nooit genoeg bij die vrouw, bij zijn vrouw, laten gelden. Stephen draaide zich om. „Die heele, vervloekte geschiedenis komt alleen maar door zijn al te groot medegevoel, dat is natuurlijk bij Thyme ook het geval!”, bepeinsde hij zuchtend. Lang lag hij zoo terwijl het al licht in de kamer werd en luisterde daarbij naar Cecilia's zachte ademhaling, tot in het diepst van zijn ziel door die gedachten gestoord.

De morgenpost bracht geen brief van Thyme en het bericht, dat Mijnheer Hilary kwam lunchen, werd door Stephen en Cecilia beiden met het herademend gevoel begroet, waarmee iemand, die zich beklemd gevoelt, zich aan alles, wat maar eenige afwisseling belooft, vastklampt.

Stephen spoedde zich naar beneden. In de eetkamer vond hij Hilary met een ernstig, verward gezicht. Niettemin was hij het die na een enkelen blik op Stephens gelaat vroeg:

„Wat scheelt er aan, Stevie?”

Stephen nam de „Standard” op. Ondanks zijn zelfbeheersching beefde zijn hand.

„Het is een belachelijke geschiedenis”, begon hij. „Die lam-lendige, jonge Sanitist heeft er zijn verfoeilijke theorieën zoo lang bij Thyme ingepompt totdat zij naar Euston Road is vertrokken om zijn stelregels in de praktijk toe te passen.”

Bij het zien van de half bezorgde half vermaakte uitdrukking op Hilarys gezicht, schoten Stephens scherpe oogen vuur.

„Het staat niet bepaald aan jou om daarin plezier te hebben, Hilary”, viel hij uit. „Het komt alles door jouw vervloekte sentimentaliteit met die Hughes-menschen en dat meisje. Ik wist wel dat dat zaakje een ellendig eind zou hebben.” Hilary beantwoordde deze onrechtvaardige en onverwachte uitbarsting slechts met een blik en Stephen, wien steeds weer in Hilarys aanwezigheid een gevoel van minderwaardigheid bekreep, sloeg zijn oogen neer.

„Mijn beste jongen, het zou me werkelijk verdriet doen indien Thyme onder den invloed van de een of andere karaktereigenschap van mij zoo zou handelen”, antwoordde Hilary.

Stephen greep de hand van zijn broer en drukte die stevig en toen Cecilia binnen kwam, namen zij alle drie plaats.

Cecilia zag dadelijk, wat Stephen in zijn alles overheerschende gedachten niet had opgemerkt, n.l. dat Hilary hier was gekomen om hun iets mededeelen. Ze hield er echter niet van hem er naar te vragen hoewel ze heel goed wist, dat Hilary te fijngevoelig was om met de gedachte aan hun verdriet en zorg over zijn aan-gelegenheden te beginnen. Aan den anderen kant verzette haar gevoel er zich tegen om in zijn tegenwoordigheid over haar verdriet te spreken en dus babbelde zij over allerlei onverschillige onderwerpen, over concerten, die zij hadden gehoord, toneelstukken, die zij hadden gezien, waarbij zij weinig nutt.gden en eenige kopjes thee dronken. Midden in een gesprek over de opera keek Stephen op en zag Martin in de open deur staan. De jonge Sanitist zag er bleek, stoffig en verward uit. Hij liep op Cecilia toe en zei op zijn gewone koele, besliste wijze van spreken:

„Ik heb haar terug gebracht, Tante Cis.”

Op dat oogenblik, dat haar een verlichting, zulk een onverdeelde vreugde, zulk een verlangen om haar gevoel eens te uiten, schonk, kon Cecilia slechts mompelen: „O, Martin!”

Stephen die van zijn stoel was opgesprongen, vroeg opgewonden:

„Waar is zij?”

„Naar haar kamer gegaan.”

„Dan wil je ons misschien een uitleg voor die onzinnige gril geven”, zei Stephen, die plotseling weer zijn gewone zelfbeheersching had herwonnen.

„Zij is op het oogenblik nog niet bruikbaar voor ons.”

„Zoo. Werkelijk?”

„Ja.”

„Dan wil je zeker wel zoo goed zijn om te begrijpen, dat jij en heeren van jouw soort voortaan niet bruikbaar voor ons zijn,” ging Stephen voort.

Martin keek de tafel langs, waarbij zijn oogen beurtelings op een elk waren gevestigd.

„U hebt gelijk”, antwoordde hij koelbloedig. „Goedendag.”

Hilary en Cecilia waren ook opgesprongen. Er heerschte een stilte. Stephen liep naar de deur toe.

Plotseling zei hij op zijn koelsten toon:

„Je schijnt me met je nieuwe manieren en denkbeelden een zeer verderfelijke jongensch.”

Cecilia strekte haar hand naar Martin uit en even klonk een zacht geritsel als van boeien.

„Je moet goed begrijpen, beste jongen, dat we heel beangst zijn geweest. Natuurlijk meent Oom dat niet zoo.”

De zelfde vertoornde teederheid, waarmee hij op Thyme neerblikte, teekende zich nu op Martins gezicht af.

„Best hoor, Tante Cis”, antwoordde hij. „Indien Stephen dat niet meent, is het jammer. Je moet de dingen meenen die je zegt.” Hij boog zich neer en kustte haar op haar voorhoofd. „Geef dat van me aan Thyme”, zei hij. „Ik zal haar nu een tijdlang niet zien.”

„Je zult haar nooit meer zien, Mijnheer”, antwoordde Stephen droogjes. „Niet zoolang ik het kan verhinderen. De vloeistof van je gezondheidsleer is te helder en moussceert te sterk.”

Martins glimlach verdiepte zich. „Ja, voor oude flesschen”, antwoordde hij en na een tweeden, langzamen blik om zich heen verdween hij.

Om Stephens mond speelde nog het zelfde droge glimlachje. „Wat een verwaand element! Lieve deugd, als dat de toekomstige jonge man is. . . . Nou!”

In de koele eetkamer met zijn flauwen geur van anjelieren, van meloen en van ham, keerde de stilte terug. Plotseling gleed Cecilia uit de kamer weg. Nu ze niet meer zichtbaar was, hoorden de beide mannen haar lichte voetstappen naar boven gaan, naar Thyme.

Ook Hilary was naar de deur toegelopen. Ondanks zijn verstrooidheid, viel het Stephen nu toch op, dat zijn broer er afgetoed en vermoeid uitzag.

„Wat zie je er katterig uit, oude jongen”, zei hij op bezorgden toon. „Wil je een glaasje cognac?”

Hilary schudde ontkennend het hoofd.

„Nu jullie Thyme weer terug hebt, is het beter, dat ik het je toch maar vertel”, begon hij. „Morgen vertrek ik van hier. Ik weet niet of ik zal terug komen om opnieuw met Bi te leven.”

Stephen floot zachtjes. Toen drukte hij Hilary's arm en zei: „Wat je ook doet, beste kerel, ik ben altijd op je hand maar. . . .”

„Ik ga alleen.”

In zijn groote verlichting liet Stephen alle terughoudendheid varen.

„De hemel zij geloofd en geprezen. Ik was al bang dat door dat meisje je hoofd op hol was geraakt.”

„Ik ben niet dwaas genoeg om niet in te zien, dat zulk een liaison op den duur tot de grootste misère zou leiden,” antwoordde

Hilary. „Wanneer ik dat kind meenam, zou ik haar bij mij moeten houden, mijn leven lang, maar dat ik haar in dien toestand moet achterlaten, vind ik niet bepaald aangenaam, Stevie.”

De klank van zijn stem was zoo bitter, dat Stephen onbewust zijn hand greep.

„Maar beste kerel, je bent heusch te zwaar op de hand. Ze kan geen enkel recht op je laten gelden, in geen enkel opzicht, hoe dan ook.”

„Uitgezonderd dan de macht van de genegenheid, die ik zonder het te willen, in haar heb gewekt, en dan haar hulpeloosheid.”

„Je laat je gedachten te veel over die menschen gaan”, weerlegde Stephen. „Dat is verkeerd, geloof me.”

„Ik had nog vergeten je te zeggen, dat mijn hart niet bepaald een ijsblok is”, mompelde Hilary.

Zonder een enkel woord keek Stephen zijn broer lang aan en zei toen dringend:

„Hoe groot die aantrekkingskracht ook moge zijn, het is gewoon ondenkbaar om iets beneden zijn stand te doen.”

„Ja, ja, stand”, mompelde Hilary. „Adieu”. En met een stevigen handdruk ging hij heen.

Stephen wendde zich naar het raam. Ondanks alle zorgen aan het uitzicht van hier besteed en niettegenstaande al het vernuft hiervoor aangewend, was toch aan de linkerzijde de zwarte achterkant van de krotten van een steeg zichtbaar en als door een insect gestoken, wendde Stephen bij den aanblik hiervan zich dadelijk af.

„Wat een toestand!”, overdacht Stephen. „Zullen we dan nooit van dat verfoeilijke plebs bevrijd zijn!”

Zijn blik vestigde zich op de meloen. Een enkele snee lag daar geheel alleen op een blauwgroenen schotel. Over een bord gebogen, beet hij in de vrucht met een gejaagdheid, die hem anders absoluut vreemd was. Nog eens en nog eens zette hij zijn tanden in het stuk, wierp toen het overblijfsel heftig weg en doopte zijn vingers in een vingerkom.

„Goddank”, dacht hij „dat is voorbij! Een vlucht, gewoonweg!”

Of hij Hilarys vlucht of die van Thyme meende, was onduidelijk. Sterk wies in hem het verlangen, naar het kamertje van zijn dochtertje te gaan en haar naar zich toe te trekken. Toch bedwong hij deze opwelling weer en ging naar zijn lessenaar. Plotseling overmeesterde hem het gevoel, dat hem soms beheerschte na een volmaakt gelukkig dag, na het ontkomen aan een fysiek gevaar, na een te groote winst of wel na een geluk, waarvoor hij graag iets in ruil had willen geven doch niet wist hoe. Zijn hand dwaalde naar den linkerzak van zijn gekleede jas en kwam weer te voorschijn. Een chequeboekje bevond zich er in. In zijn geest doemden een voor een de namen op van de vereenigingen, welke hij ondersteunde, of welke hij vroeger van plan was geweest bij gelegenheid een gift te schenken. Zijn hand zocht een penhouder. Het krassend dun geluid van de pen, die zich over de cheque bewoog, vermengde zich met het zoemen van een enkele vlieg.

Deze geluiden vernam Cecilia toen ze van uit de geopende deur juist op den mageren nek van haar man keek en op zijn zijachtig, gescheiden haar, terwijl hij over zijn lessenaar heengebogen stond. Zacht liep ze naar hem toe en leunde tegen zijn arm aan.

Stephen staakte zijn bezigheid en keek naar haar op. Hun oogen ontmoetten elkaar en, neerbuigend, legde Cecilia haar wang tegen de zijne aan.

HOOFDSTUK XXXVII.

HET BLOEIEN VAN DE ALOË.

Dienzelfde dag ontmoette Hilary, die voorbereidende maatregelen voor zijn aanstaand vertrek had getroffen, plotseling, bij den uitgang van de Round Pond, Bianca.

In de oogen van de bezoekers van deze Champs Elysées, waar zoo vele menschen en schaduwen dagelijks eenige genotvolle oogenblikken doorbrennen, in de oogen van al die lieden, die in dezen groenen tuin zoete rusturen doorbrachten, vormde deze man met zijn vrouw een gedistingeerd paar, twee benijdenswaardige menschen, die door een groote harmonie waren verbonden want het tijdstip, waarop het heele menschdom een groote eenheid vormt en de eene mensch bij instinct weet, hoe het er in het hart van zijn metgezel uitziet, was nog steeds niet aangebroken.

In werkelijkheid zullen er ook in heel Londen niet veel echtparen te vinden geweest zijn, die onder de gegeven omstandigheden nog zoo volkomen volgens de eischen der conventie handelden. Slechts weinige menschen hebben dit toppunt van beschaving bereikt.

Van elkaar vervreemd en met het uitzicht op een spoedige scheiding, hielden zij tot het laatste toe met de eischen van de maatschappij rekening. Geen huwelijkstwisten, geen ernstige beschuldigingen en tegenbeschuldigingen, geen gevoelsuitbarstingen, geen verdediging van hun eigendomsrechten was voor hen weggelegd. Dit alles bood geen verlichting voor hun diepgewonde harten. Zij wandelden naast elkaar voort, zorgvuldig met elkaars gevoelens rekening houdend, alsof in die lange achttien jaar geen grenzenloos verdriet hen had overweldigd, alsof zij elkaar niet eerst hadden bemind en daarna, onder den invloed van een mysterieuse disharmonie, weer uit elkaar waren gedreven, alsof er ook nu tusschen hen geen kwestie over een volksmeisje bestond.

Eindelijk zei Hilary:

„Ik ben in de stad geweest en heb mijn maatregelen getroffen. Morgen vertrek ik van hier naar het gebergte. Je wordt dus niet blootgesteld aan het feit, dat je je vader moet verlaten.”

„Neem je haar mee?”

Dit werd onverbetelijk gezegd, zonder een spoor van nieuwsgierigheid, op een zeer natuurlijken toon. Niet te onverschillig en ook niet te belangstellend. Niemand zou hebben kunnen zeggen of deze vraag uit edelmoedigheid of wel uit boosaardigheid werd geuit. Maar Hilary zag er een edele trek van zijn vrouws karakter in.

„Neen, dat niet,” antwoordde hij. „Die comedie is afgelopen.”

Vlak langs hen dreef een licht bootje in den vorm van een zwaan. In het kielwater van dit schoone vaartuig schommelde een uitgehoud houtblokje, met drie veertjes als mast, heen en weer, en twee kleine, verwaarloosde jongetjes, aan wie dit armzalig speelgoed toebehoorde, piekten, over het helder water heen, met takken naar hun bootje.

Bianca's oog dwaalde over dit tafereeltje heen zonder daarbij iets van den trots van die achterbuurtskinderen in hun eigendom te bespeuren. Over haar borst hing een dunne gouden ketting. Plotseling stopte ze die onder haar japon weg. De ketting was in haar zenuwachtig trekkende vingers doormidden gebroken.

Zonder een verder woord bereikten zij hun huis.

Bij de deur van Hilarys studeervertrek stond Miranda. Het dier beantwoordde zijn liefkoozing met een trilling over de huid, dook toen ineem en ging toen weer op zijn oude plekje liggen, dat het reeds door zijn lichaamswarmte behaaglijk had gemaakt.

„Kom je niet mee naar binnen?”, vroeg de baas.

Maar Miranda bewoog zich niet.

De reden van die weigering werd Hilary gewaar zoodra hij de deur opende. Vlak bij de groote boekenkast achter de buste van Socrates, stond het modelletje. Ze stond daar heel stil, alsof ze vreesde zichzelf door een beweging of een geluid te verraden. Ze had haar blauwgroen japonnetje aan en een bruin, rond stroo-hoedje zonder rand op, dat met twee purperen roosjes en een zwart fluweelen band gegarneerd was. Naast die roosjes had ze een pauweveertje gestoken, een ongelukkig opdringerig veertje, dat, achteroverhangend, de aandacht scheen te trekken om er dadelijk weer aan te ontvluchten. En het meisje zelf, kleintjes daar staand tusschen de grimmige, witte buste en de donkere boekenkast in, leek zelf een ongewenschte gast, die hier naar binnen was geslopen en er angstig en bevend op was voorbereid hieruit elk oogenblik te worden verdreven.

Met die plotselinge verschijning voor oogen, deinsde Hilary onwillekeurig eenige schreden achteruit en aarzelde zichtbaar.

„Je zou hier niet meer komen,” mompelde hij. „Dat hebben we gisteren toch afgesproken.”

Vlug antwoordde het modelletje: „Maar ik heb Hughs gezien, Mijnheer Dallison. Hij heeft mijn woning uitgevonden en hij ziet er zoo eng uit. Ik ben bang voor hem. Ik kan daar nu niet langer blijven.”

Ze was een weinig uit haar schuilhoekje te voorschijn gekomen en stond daar met neergeslagen oogen en krampachtig gesloten handen.

„Ze liegt,” begreep Hilary.

Het modelletje keek gejaagd naar hem op. „Ik heb hem werkelijk gezien,” herhaalde ze. „En nu moet ik dadelijk van hier vertrekken. Het zou anders te onveilig voor me zijn, vindt u ook niet?”

Weer wierp ze een gejaagd-onderzoekenden blik naar hem.

Vlug overdacht Hilary: „Zij bedreigt mij met mijn eigen wapens. Indien ze Hughs inderdaad heeft gezien, heeft hij haar in het minst niet beangst. Het is alles mijn eigen schuld.” Met een droog lachje draaide hij zich af.

Er ging een ritselfend geluid door de kamer. Het modelletje was uit haar wijkplaats te voorschijn gekomen en stond nu tusschen hem en de deur in. Bij deze handeling onderging Hilary opnieuw de huivering, die hij reeds vroeger had ondervonden toen ze na de begrafenis van het kleintje in de Broad Walk naast hem had plaatsgenomen. Daarbuiten in den tuin zong een duif aan een stuk door zijn minnezang. Hilary hoorde er niets van, slechts bewust van het jonge meisjeslijf achter hem, dat jonge lichaam, dat zijn zinnen prikkelde.

Tenslotte vroeg hij:

„En wat wil je nu?”

Het modelletje antwoordde met een wedervraag:

„Gaat u werkelijk van hier weg, Mijnheer Dallison?”

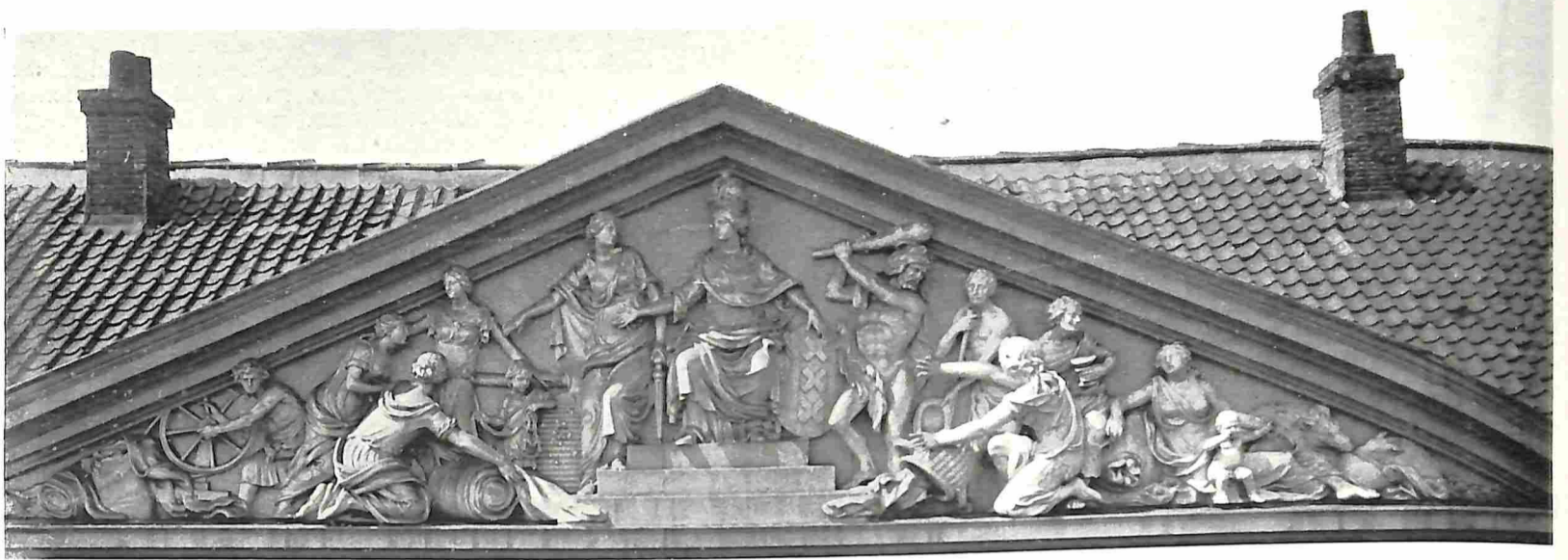
„Ja.”

Ze hief haar handen omhoog alsof ze van zin was ze samen te klampen. Toch deed ze dat niet en liet de handen weer slap vallen. Ze staken in erg afgedragen peau de suède handschoenen en in dat oogenblik van groote verwarring bleven Hilary's oogen als gehypnotiseerd op die smalle handen gevestigd, die zenuwachtig aan haar rok plukten.

(Wordt vervolgd.)

Bij de voorplaat.

De „kroonkakatoe's” van Sj. Kuperus, gereproduceerd in het nummer van 11 October 1.1., blijken dermate in den smaak van onze abonneés te zijn gevallen, dat wij hun een genoegen meenen te doen met nogmaals, en thans als voorplaat, een teekening van denzelfden jongen kunstenaar op te nemen. Wederom gaf „Artis” hem de stof voor zijn onderwerp; thans was 't een kerkuil, de geheimzinnige roofvogel met de starende oogen, die door hem in beeld gebracht werd, met een muisje in den korten wreedens snavel. Zoowel de vogel als zijn slachtoffer leggen getuigenis af van het talent van den teekenaar.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM.
FRONTISPICE, VOOR HET TOENMALIGE „SPIN- EN NIEUWE WERKHUIS”, ONTWERPEN EN UITGEVOERD DOOR ANTH. ZIESENIS.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM.

HET groote gebouw, gelegen aan de Roetersstraat, draagt reeds sedert 1 Januari 1875 den naam „Armenhuis”. Toch leeft het in den volksmond nog steeds voort als „t Werkhuis”, welke benaming vóór dien de officieele was, van 1 Januari 1822 af. Immers, nadat de Spinhuis-vrouwen in 1821 waren overgebracht naar het Rasphuis aan den Heilige-weg, werd de titulatuur van het besturend college veranderd in „Regenten van het Werkhuis”, in stede van „Regenten van het Spin- en Nieuwe Werkhuis” zooals het gebouw bij de stichting heette.

Het besluit tot den bouw nam de Vroedschap den 5en Januari 1779, met bedoeling ter betere bestrijding van het toenemend euvel der bedelarij, een groot Werkhuis te stichten, dat niet alleen tot tucht- en verbeterhuis zou strekken van de in de stad opgelichte bedelaars — zulks ter vervanging van het te kleine en verouderde „Nieuwe Werkhuis” aan de Ygracht, thans Prins Hendrikkade ter plaatse waar nu de Kweekschool voor de Zeevaart is — maar waarin ook zich vrijwillig konden doen opnemen inwoners der stad die, buiten hun schuld, wegens ziekte of werkloosheid, tijdelijk niet bij machte waren in hun onderhoud te voorzien.

Deze bestemming kreeg nog uitbreiding, toen men, de ruimte daarvoor hebbende, in 1782 besloot ook de bewoonsters van het „Spinhuis” — toenmaals crimineele gevangenis voor vrouwen, thans Hoofdbureau van Politie — naar dit gebouw over te brengen. Verder werd ook van het gesticht gebruik gemaakt tot opsluiting van personen, wien wegens wangedrag door het gerecht, veelal op verzoek hunner familie, voor eenigen tijd de vrijheid werd ontnomen, terwijl het later nog plaats van gijzeling zou worden

toen Lodewijk Napoleon het Raadhuis tot zijn paleis bestemde. Tijdens het bestuur van burgemeester Rendorp, werd onder leiding van den bekwamen stadsbouwmeester Abraham van der Hart in Juli 1779 de bouw aangevangen en kwam het huis in den nazomer van 1782 gereed, waarna het bij publicatie van 5 November werd opengesteld.

De bouwkosten werden door de Stadskas gedragen en met milde hand werd het geld ter beschikking gesteld, teneinde de inrichting zoo goed mogelijk aan haar doel te doen beantwoorden en waardoor tevens een monumentaal bouwwerk zou verrijzen aan 't welk ook der versiering ruimschoots plaats werd gegeven.

En dat men met het verkregene zeer voldaan en ingenomen was blijkt herhaaldelijk. Zoo zegt de „Nederlandsche Mercurius” die een paar jaar na de ingebruikstelling een en ander over het gebouw mededeelt, dat van der Hart in het ordonneeren ervan allergelukkigst geslaagd is. Meermalen uiten zich regenten, ook in lateren tijd, dat het gebouw volkomen aan zijn „heilzaam oogmerk” voldoet, dat het vaak door vreemdelingen bezocht en door dezen hoogelijk geroemd wordt en dat het in Europa zijn weerga niet vindt. Aardig komt deze voldoening, en tevens de bestemming, tot uitdrukking in een anonyme rijmelarij welke ik vond:

„Op het Spin- en Nieuwe Werkhuis”.

„Beschouw, O Wandelaar! dit trotsch gebouw van binnen,
„Daar de armoe, buiten staat het eerlijk brood te winnen
„Een blijden toevlucht vindt, gekleed wordt en gevoed;
„Daar met een straffe hand doch liefdelijk gemoed,
„De boosheid, die te snood de wetten durft verachten,
„Gedwongen wordt tot goed, geleerd de deugd betrachten;
„Daar luiheid, moeder van de
vuij e bedelarij,
„Tot vlijt wordt aangespoord ten
nut der maatschappij.
„Daar tracht men huiskrakeel,
verkwisting, losse zeden,
„Door tucht te leiden in het
spoor van plicht en reden.
„Zoo wordt door wijs beleid de
veiligheid bewaard,
„Zoo gaan en orde en rust, steeds
hand aan hand gepaard!
„Wie moet dan niet de zorg van
Amstels vad'ren prijzen,
„Die zulk een nuttig huis deen uit
moeras verrijzen?
„Zoo lang dit grootsch gesticht zijn
kruin verheft naar boven,
„Zal ieder van der Hart en zijn
verdienste loven!”

Na deze poëtische inlichting omtrent het doel en de verscheiden soort der bewoners, volge thans een korte beschrijving van het bouwwerk.

Het is 360 voeten lang en 180 breed (105 × 52.5 M.) in vorm dus twee achter elkaar liggende quadraten.

Het hoofdgebouw omsluit geheel een groote langwerpige ruimte, in welke het middengebouw is geplaatst, met dwars- en overlangsgangen aan het hoofdgebouw verbonden, zoodanig dat vier gelijkvormige binnenplaatsen ontstonden.

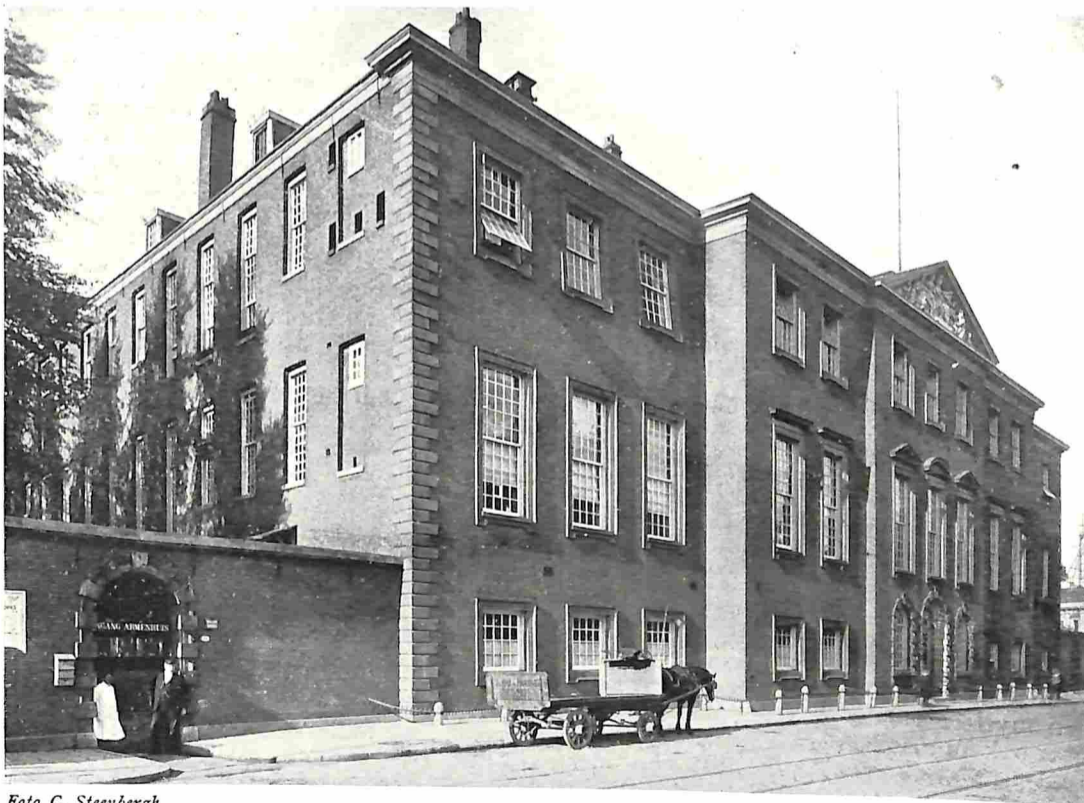

Foto C. Steenberg.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM, GEZIEN VAN DE BRUG OVER DE NIEUWE PRINSENGRACHT.

Op elke binnenplaats bevond zich een groote uit gehouwen steen opgebouwde pomp, voorzien van lantaren. (Slechts 2 dier pompen zijn nog aanwezig.)

Van het tot twee verdiepingen hoog opgetrokken huis, was de oorspronkelijke indeeling, om deze in korte trekken aan te geven, dat het plan *gelijkvloers* bevatte de eetzaal en, langs de binnenplaatsen, de werkgalerijen (de laatste waren open bogen, welke later toegemetseld en van ramen voorzien werden), terwijl in het achtergebouw (westelijk deel) de bakkerij, wasch- en slachtplaats en het korenmagazijn waren gelegen. De keukens, thans nog ongeveer gelijk aan de oorspronkelijke inrichting, bevinden zich in het middengebouw.

De eerste verdieping, welke het hoogst is (6 M.) was bestemd tot werkzaal; zij heeft hooge ramen om een goede verlichting van de werktuigen (weefgetouwen) te verkrijgen en tevens „om het uitzicht te beletten”. Hier bevinden zich ook, in de hoeken, de suppoost-woningen uit welke door ramen toezicht op de werkzaal kan worden gehouden. De woning van den Hoofd-suppoost was gelegen in het middengebouw van waar uit alle vertrekken 't spoedigst te bereiken zijn.

Op de tweede verdieping liggen de slaapzaal en ziekenkamers.

Zoowel de mannen als de vrouwen, behalve nog de Spinhuisvrouwen, waren verdeeld in twee afdeelingen, die van de „gemeenste” en van „de betere classe” (bedelaars en vrijwilligers). De vrouwen waren gehuisvest in het zuidelijk deel, langs de Prinsengracht, de mannen in den noordelijken vleugel, langs de Kerkstraat. De Spinhuisvrouwen bewoonden een deel aan de tuinzijde.

In de vier binnenhoeken van het gebouw zijn gemetselde steenen trappen aangebracht, langs welke iedere afdeeling slechts haar eigen werk- en slaapvertrekken kon bereiken.

Alle vloeren waren geplaveid met gemetselden steen; zulks was met het oog op de reinheid geschied, maar zou tevens het behoud van het gebouw blijken toen in 1856 een zware brand woedde. In de laatste jaren werden deze vloeren met houtgraniet belegd, wat in 1918 gereed kwam.

Opmerking verdient nog dat ter loozing van de privaten enz. zich groote verwulde riolen, als 't ware kanalen, onder de geheele lengte en breedte van het gebouw bevinden waarin water staat op het niveau der Prinsengracht in welke ze met drie mondingen uitloopen.

Langs den voorgevel vindt men gelijkvloers den hoofdingang, waarvan ter weerszijden de magazijnen waren gelegen (die aan den linkervleugel zijn thans ingericht tot Directeurs-woning); op de eerste verdieping lagen de verhoorzaal en kamers van regenten en regentessen, terwijl de tweede verdieping weer tot slaap- en ziekenkamers diende.

Wij zijn thans aangeland bij het voorgebouw, dat zeker zoowel om het uitsals het inwendige het meest onze belangstelling vraagt; het achtergelegen deel toch is uiteraard al zeer sober gehouden, hoewel ook daar de goede verhoudingen van het geheel opvallen.

De massale voorgevel van gebakken steen, met fraaie omlijstingen van deur en ramen van gehouwen steen, waarbij de Fransche stijl is gevolgd, toont ons een mooi staal van laat 18^e eeuwse bouwkunst, die haar sierlijkheid zocht in juiste verhoudingen.

Het zijn ook hier voornamelijk de schoone verhoudingen welke het cachet van klassieke rust, van deftige voornameheid aan dezen gevel geven.

In de frontispice is in hoog relief een zinnebeeld aangebracht, ontworpen door den beroemden stadsbeeldhouwer Anthony Ziesenis, die de arbeidsloonen voor de uitvoering van het beeldwerk in Bremerhardsteen, aannam voor de som van 6000 gulden, waarbij hem daarenboven een douceur van 100 gouden dukaten werd toegezegd indien het werk tot volle tevredenheid van Burgemeesteren werd uitgevoerd.

Deze beeldengroep schijnt weinig bekend te zijn, komt althans bij de bekende geschiedschrijvers niet voor, waarom eene

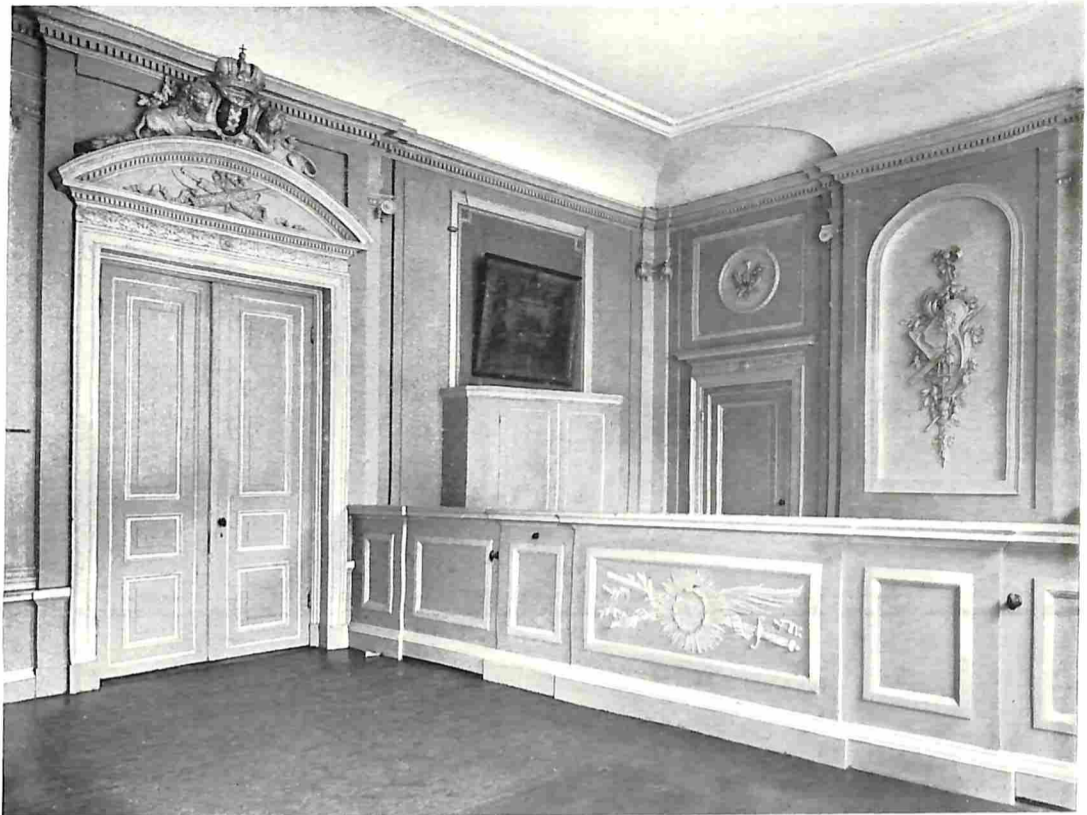

Foto C. Steenberg.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM.

INTERIEUR VAN DE VROEGERE VERHOORZAAL (THANS KANTOOR) ACHTERWAND MET INGANG BENEVENS GEDEELTE DER BALIE.

RECHTS: TROPHEE VAN KUNSTIG HOUTSNIJWERK.

aanduiding ervan mij hier op haar plaats schijnt. Zij bestaat uit 13 beelden, alle op meer dan levensgrootte.

Het hoofdbeeld, waaromheen alles is gegroepeerd stelt de Amsterdamsche Stedemaagd voor. Haar geopende rechterhand drukt aanmoediging uit van al hetgeen zich aan die zijde bevindt, als naarstigheid en werkzaamheid, kenbaar aan de daar vertoonde werktuigen. Met haar linkerhand keert zij het stedelijk wapenschild tegen luiheid, bedelarij, dronkenschap en liederlijkheid; tusschen het wapenschild en deze beelden vertoont zich de kracht, voorgesteld door Hercules die met z'n knods dreigend, deze ondeugden beteugelt.

De beteekenis van het zinnebeeld: dat, zoo de stad met de eene hand door de stichting van dit gebouw naarstigheid en arbeidzaamheid tracht aan te moedigen, zij met geen mindere kracht betogeling van luiheid, slordigheid en dronkenschap nastreeft, drukt dus het oogmerk der inrichting volledig uit.

Door den hoofdingang binnentredend komt men in een ruim voorportaal aan welks einde men de breede en sierlijke eiken-

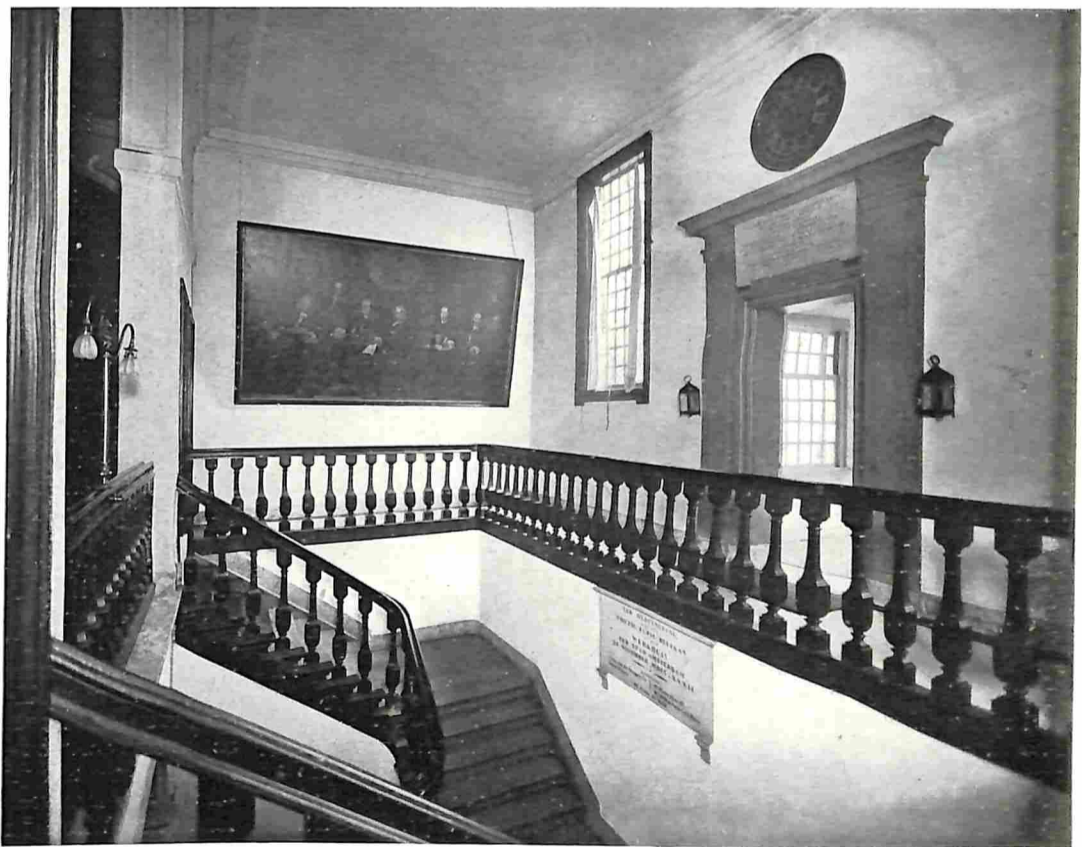

Foto C. Steenberg.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM.

GAANDERIJ MET GEDEELTEN VAN DE DUBBELE TRAP OP DE EERSTE VERDIEPING VAN HET VOORGEBOUW. RECHTS: GANG NAAR HET MIDDengebouw. LINKS: TOEGANG TOT DE VROEGERE VERHOORZAAL EN REGENTENKAMERS.

houten trap ziet welke zich ter halve hoogte naar weerszijden tweemaal ombuigt. Deze trap heeft een zware karaktervolle leuning die ook de boven langs alle zijden rondgaande galerij fraai afsluit.

Boven de deur welke zich aan de achterzijde, midden over de trap bevindt is een gedenksteen der stichting geplaatst met de namen van hen die tijdens den bouw regenten waren, zijnde: Nicolaas Konauw, Mr. Guilielmus Titsingh, Jan Alstorpius, Hendrik Deneys, Mr. Nicolaas Bondt, Mr. Nicolaas Tersmitten en Jan Hendrik Bagman.

In den muur boven het bordes van de ondertrap is een tweede steen aangebracht ter herinnering aan het 50-jarig bestaan op 28 November 1832, vermeldende de toenmalige regenten: F. van der Breggen Czn., I. Fraser, Mr. P. Elias Pzn., Mr. W. C. 't Hoen en Mr. F. de Wildt.

Naar de voorzijde, eveneens midden over de trap is de hooge dubbele deur, die toegang geeft tot de „Grootte Verhoorzaal” een soort gerechtszaal waar eertijds regenten zitting hielden om de door hunne dienaren opgebrachte bedelaars tot eenige weken of maanden verblijf in het Werkhuis te veroordeelen.

Het is een groot en hoog vertrek, door een balie in tweeën verdeeld en ruim verlicht door de drie groote ramen welke zich boven den hoofdingang van het gebouw bevinden. De zaal, in Louis XVI-stijl betimmerd, heeft langs de wanden Ionische pilasters en bevat een fraaien witmarmere schoorsteenmantel. Boven den ingang is het wapen van Amsterdam, boven de andere deuren zijn medaillons en boven den schoorsteen en in den overliggende wand zijn tropheën en attributen, op de inrichting betrekking hebbend, in kunstig houtsnijwerk aangebracht. Ook de balie heeft snijwerk, voorstellend het Alziend oog, het zwaard der gerechtigheid en een vredespalm. Thans dient het tot kantoor voor het personeel der administratie.

Aan beide zijden van deze Verhoorzaal lagen de vertrekken van regenten en regentessen. In de vroegere regentessenkamer, kenbaar aan een vrouwenfiguur omgeven door een krans van eikenloof, in hout gesneden boven den schoorsteenspiegel, is tegenwoordig de Bestuurskamer (Vergaderzaal der Commissie uit het Burgerlijk Armbestuur, tevens Directeurskamer), gevestigd, terwijl de overige regentenvertrekken thans een andere bestemming hebben of gedeeltelijk verbouwd zijn.

Deze bestuurskamer bevat nog eenig antiek meubilair, o.a. een zeer fraaie, massieve, vergulde klok op console van Henri Deval à Paris (vermoedelijk van omstreeks 1750). Verder naamlijsten van regenten en van regentessen, benevens drie regentenstukken van B. van der Helst (1650), A. Boonen (1725) en J. M. Quinkhard (1741).

Ook op de zoeven genoemde gaanderij hangt nog een stuk met regenten van Quinkhard (1750) en een met regentessen van Ph. van Dijk (1728).

Trouwens het Werkhuis, en als erfgenaam het Armenhuis,

Foto C. Steenberg.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM.
EEN GEDEELTE DER WERKINRICHTING IN EEN DER NIEUWE BIJGEBOWEN.
VERPLEEGDEN AAN HET WERK IN DE MATTENMAKERIJ.

bezat — of bezit? — meerdere van deze stukken: van D. D. Sandvoort, Ferd. Bol, Jan de Baan, A. Backer, Arn. Boonen, Karel du Jardin, e.a. benevens een allegorie van de Laïresse welke in 1885 alle zijn verhuisd naar het Rijksmuseum.

Het geheele terrein waarop het Spin- en Nieuwe Werkhuis werd gebouwd, met inbegrip van den achtergelegen tuin, was 835 voet lang en 255 breed (236 × 72 M.) en langs Kerkstraat en Manegestraat afgesloten door een zwaren muur van 15 voet hoogte.

Toen de Spinhuisvrouwen hier werden ondergebracht en wel in een afzonderlijk geheel afgesloten gedeelte, diende daarheen ook een aparte toegang te worden gemaakt; deze werd verkregen door het bouwen van een „gedistingeerde” poort in den ringmuur aan de Kerkstraat, strookende met den achtergevel; 't is het tegenwoordig z.g. „Leeuwenpoortje” welken naam het dankt aan den boven de poort op den muur liggenden leeuw, die het stadswapen houdt.

In het boogveld werd het wit marmere relief geplaatst, voorstellende „de Tuchtiging” dat door Hendrick de Keijser in 1607 voor het Spinhuis was aangebracht, en daaronder werden in steen gebeiteld de daarbij behorende versregels van den Muider drost:

*Schrik niet, ik wreek geen kwaad maar dwing tot goed.
Straf is mijn hand, maar lieflijk mijn gemoed.*

De regels zijn gebleven, doch het boogveld is ledig, want bij de restauratie van het Hoofdcommissariaat in 1911 werd het beeldwerk naar zijn oorspronkelijke plaats boven den ingang in de Spinhuissteeg teruggebracht. Wel werd door het gemeentebestuur toegezegd, een andere versiering er voor in de plaats te stellen, doch dit is bij de belofte gebleven.

Van den eens zoo grooten tuin is thans niet veel meer over. In 1875 werd een groot deel (40 Acre) aan de gemeente afgestaan voor den bouw der Kweekschool voor Onderwijzers en de Leerschool, terwijl het overblijvende bijna geheel werd volgebouwd, in 1903 met een paviljoen voor Invalide vrouwen en in 1906 met enige werkplaatsen.

Het beheer der inrichting kwam in 1871, toen het college van regenten was opgeheven, onder het Burgerlijk Armbestuur.

Indien het geen reden tot verheuging was dat zoo weinigen blijkbaar het Armenhuis van noode hadden, zou men kunnen zeggen dat met dien bestuurs-overgang een tijdperk van verval intrad.

Bedroeg het getal der bevolking vroeger gewoonlijk 7 à 800, om enkele malen tot boven de 1000 te stijgen, in de 70er en 80er jaren was het nauwelijks 3 à 400. Er was dus ruimte te over welke op allerlei wijzen werd benut. Om alleen het voornaamste te noemen: Van 1873 tot 1911 waren de kantoren van de Huiszittende Armen erin gevestigd, waardoor de oneigenlijke uitdrukking „bedeeling van het Werkhuis” ontstond welke zich zeker nog langen tijd bij het „trekkend” deel der Amsterdammers zal handhaven. Verder was gedurende den bouw der Kweekschool dit instituut tijdelijk in het Armenhuis gevestigd. Daarna werd er, in 1879, en nu minder tijdelijk, een Burgerschool voor 200 leerlingen ingericht, n.l. de Hendrik Westerschool, welke op haar

Foto C. Steenberg.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM.
EEN DER VIER BINNENPLAATSEN. GEZICHT VAN HET MIDDENGEBOUW NAAR DE ACHTERZIJDE VAN HET VOORGEBOUW. DE RAMEN LINKS WAREN VROEGER OPEN BOGEN.

beurt in 1883 weer werd vervangen door de Brugsmaschool; dit duurde tot 1890, zoodat menig Amsterdamer achter het Leeuwenpoortje zijn eerste wijsheid heeft opgedaan.

Omstreeks 1890 ging de bevolking van het gesticht weer belangrijk stijgen. Ja, haar getal liep in 1913, dus reeds voor den oorlog, op tot gemiddeld 973. Thans bedraagt het 1075, waarvan wegens gebrek aan ruimte een 70-tal in andere gebouwen in de nabijheid moest worden ondergebracht.

Is deze overbevolking reeds op zich zelf een groot cuvel, ook staat zij afdoende verbetering van het gebouw, wat de huisvesting betreft, in den weg. Bovendien, aan de verplegingswijze worden thans bij vroeger vergeleken, geheel andere eischen gesteld, waartoe het gebouw zich niet leent; het is zijne bestemming ontgroeid.

Die bestemming toch is met de tijden gewijzigd. Reeds in het midden der vorige eeuw is het karakter van strafinrichting, welke het eensdeels had, er aan ontnomen en verleent het gesticht, sedert het „Armenhuis” is, onderdak aan ouden van dagen, ongeneeslijke zieken, invaliden, zwakzinnigen, drankzuchtigen en zwervers, die ten laste van het Burgerlijk Armbestuur komen en niet op andere wijze zijn te helpen. Er is daaronder een menigte, die, wat levensgedrag betreft, aan strenge tucht onderworpen dient te zijn; de betere elementen onder hen lijden onder de massale, eensoortige verpleging, waarmede, wegens de inrichting van het gebouw, thans moeilijk gebroken kan worden.

In den loop van dit jaar, besloot de gemeenteraad dan ook tot den bouw van twee nieuwe Oude-liechengestichten, waarbij het Armenhuis zal worden vervangen door een Verzorgingshuis.

Wat zal er dan van het oude Werkhuis-gebouw worden? Zal het verdwijnen of krijgt het een andere bestemming? Reeds Lodewijk Napoleon stelde ijverige pogingen in het werk het gebouw in te richten tot Museum van Kunsten en Wetenschappen. In 1871 gaf het lid van Nierop den Raad in overweging het Werkhuis in verband met het geringe getal bewoners op te heffen en het tot Museum of Gasthuis te bestemmen.

Zal het toch nog museum moeten worden? Het voorgebouw zou daartoe, b.v. voor een, betrekking liebbend op den regententijd, niet ongeschikt zijn.

Of zal het huis nog eenmaal moeten dienen voor een werk als dat van den heer Jonker? Dat het ten prooi van den sloopershamer zal worden gelaten is toch niet aan te nemen.

De toekomst zal het leeren maar het zal nog wel „eenigen tijd” duren eer de tegenwoordige bewoners het verlaten zullen hebben.

J. J. Th. POEDERBACH.

DE DOODENMIS.

DIEN oude-jaars-avond van het oorlogsjaar 1916 had een ieder, die aan den haard van de Verbraecke-hoeve zat, zijn verhaal verteld. Nu was het stil geworden, en, of ieder nog op iets wachtte, niemand sprak van gaan slapen.... Het vertrek, waar ze zaten, was laag en de hoeken waren vol donkerte. Licht durfde men niet te maken. Alleen de vlammen van een geweldigen eikentronk, brandend in den haard, verlichtten het geheele gezelschap op wat spookerige en vreemde wijze. Aan de eene zijde zaten de huisbewoners, aan de andere de Duitsche soldaten, bij Verbraecke ingekwartierd. Zij ook hadden verteld, evenals de anderen, deze van Thüringen, gene van het Moorland bij Bremen, een andere nog van het land nabij de zee, van bij Dantzig. En nu een ieder zweeg, luisterde men naar den geweldigen en vervaarlijken donder van het reusachtige geschut, dat, eenige kilometers meer naar het westen, de oude beschaving en de oude wereld stuk schoot.... terwijl in de hersenen van de menschen de schoone gedachten ontloken, die een andere beschaving en een nieuwere wereld scheppen konden.... Rechtvaardigheid en Broederlijkheid.... o wee....

De pijpen vunsden.... De oude klok tikte, net of het geen oorlog was.... en opeens, met een verrassenden ratel van losschietende gewichten en raderen, ving ze aan het uur te slaan.... Een Duitscher telde halffluid en zag glimlachend om zijn doening naar zijn rookende kameraden. Nog had hij met tellen niet gedaan, als de deur geopend werd, en allen, met verwondering, naar den binnenkomende zagen, Maele, den leurder, die daar stond, bevend als een riet en bleek als de dood....

„Nu,” sprak boer Verbraecke, als, na een tijd lang de stilte te drukkend werd, „wat is er met u, Louis Maele?”

Maar Louis Maele antwoordde niet. Hij stak de hand uit naar een stoel om niet te vallen en de boerin, die het zag, stond op, schonk hem een tas koffie, waarin ze cognac goot, dien ze van de Duitsche soldaten kreeg, en zei:

„Daar, Louis, drink eens....”

Louis dronk en zei: „Dank”....

„Als ge den duivel in hoogsteigen persoon ontmoet hadt,” meende boer Verbraecke, „Maele, ge zoudt er zoo niet uitzien.... Is er misschien nevens uw voeten een bom gevallen?.... Jongen.... jongen, zij dan vroolijk.... Ge leeft nog.... en ge hebt nog uw armen en uw beenen!.... Ge kwaamt er goed van af!....”

„Verbraecke,” zei Maele, „lach niet.... Het is niet om te lachen.... Wat me heden overkomen is, gebeurde nog nooit.... God.... God toch.... wat is dat vreemd....”

„Maak ons niet bang in deze verschrikkelijke tijden,” bad de boerin. Verbraecke's oude moeder monkelde en keek in de vlammen van den haard.... Maele zag naar haar en rilde nog meer....

„Vertel,” zei boer Verbraecke..... „Wat is er met

u?”.... En tegen zijn gewoonte in sidderde hij van ongeduld.

De jonge meisjes kropen dicht bij elkander of zagen even naar den man, dien ze beminden.... Ze voelden hoe met Maele iets vreemds in de woning was gedrongen en instinktmatig zochten hun oogen de oogen van den beminden man. Daar was in elk geval beschutting.... ook tegen het vreemde zoo meenden zij, te vinden.... En de blik van de meisjes en de vrouwen roerde iets heel diep in het gemoed van de mannen....

„Ik kwam van Gits,” sprak Maele. „Het was verschrikkelijk donker. Donker om met messen te snijden.... Ik moest naar Zwevezele.”

„Dan zijt ge leelijk van den weg, Maele,” zei de boer, opeens nog meer belang in het aanvangend verhaal stellend: het was toch bekend, dat niemand zoo goed als Maele het land kende.

„Zoo is het.... God.... God toch, zoo iets.... Neen, nog nooit heb ik dat beleefd.... Ik ging dwars over de velden om den weg te verkorten....”

„Maar ge wist toch hoe ge gaan moest....”

„Ja'k.... Ja'k.... Maar.... ik weet niet hoe het gekomen is. Ik begrijp niet hoe ik nu hier kan staan.... op Verbraecke's goed. Ik weet alleen hoe ik in de goede richting liep, toen ik Gits verlaten heb....”

„Maar ge zijt nu toch hier....” riep Verbraecke al meer en meer verwonderd....

„Ja'k.... Ja'k.... Ik weet het.... En dat is nog het ergste niet.... Hoe laat is het nu wel?”

Foto C. Steenbergh.

HET ARMENHUIS TE AMSTERDAM.

HET ZOOGENAAMDE LEEUWENPOORTJE IN DEN RINGMUUR AAN DE NIEUWE KERKSTRAAT, VROEGER BIJZONDERE INGANG VOOR DE SPINHUIS-VROUWEN.

„Het sloeg daareven elf....”

„Elf.... Neen.... Dat is niet mogelijk....” En Maele liep naar het uurwerk, betastte de wijzers met zijn vingers en bleef als verplet staar.... het hoofd diep naar den grond.... Hij zuchtte.

„Elf uur,” zeide hij eindelijk.... „Groote God.... Hoe kan het zijn. Menschen.... ik ben van zeven uur uit Gits weg.... Vier uren.... Verbraecke, ik heb misschien gedroomd.... Ik weet het niet.... Neen.. Neen.. toch niet.... Ik heb ook niet geslapen.... Die in de sneeuw slaapt, wordt niet meer wakker.... Ik ben toch wakker.... Ik leef toch.... Ik leef....”

„Of ge leeft...” meende Verbraecke, „we hooren het zeer goed...”

„Toen ik zoo wat een uur geloopt had.... ik meen een uur....” hernam Maele, „begon het te sneeuwen.... Dik te sneeuwen.... ja.... en toen.... zoo wat later.... kon ik heelemaal niet meer zeggen waar ik was.... God.... God.... wat was dat vreemd.... vreemd.... om zijn bloed te voelen verstijven van angst.... Ja'k.... Ik zei maar altijd: „Ik kom van ginder.... van Gits.... Gits....” Maar ik kon niet meer begrijpen wat dat zeggen wilde.... Ik zocht naar mijn voetstappen in de sneeuw.... Ik vond ze niet meer.... ondergesneeuwd.... Ik liep nog wat.... Heel het land was me onbekend. Ik was hier zoo dikwijls geweest.... Ik kende niets meer.... niets.... Ik zag niets meer dan donkerte en in die donkerte, lichter, de sneeuw.... Toen werd ik zoo bang.... hier aan mijn hart.... dat ik me niet meer durfde te roeren....”

Een Duitscher schudde, even glimlachend, het hoofd, en poogde te verklaren hoe Maele het slachtoffer geweest was van plaatsgeheugen-verlies. Hij kende dat, beweerde hij. De anderen luisterden met belangstelling, maar de oude moeder van Verbraecke, met wonderlijke energie de mannen naar de oogen kijkend, zei:

„Ja'k, gelooven doet ge niet.... maar ik zeg u.... dat was de geest van den engel Gods....”

De boerin was innerlijk tevreden, dat Maele buiten den kring van de huisgenooten zat, en met klimmend wantrouwen en groeiende angst schouwde zij naar het wonderlijk-bleeke en van schrik vertrokken gelaat van den verteller.

Hoe wit toch was dat gelaat in dat halfduister vertrek en hoe ontzettend donker en zwart en bovennatuurlijk-groot die oogen.... Hoe vreemd die oogen van Maele, die God weet het, welke verschrikkelijke dingen hadden gezien.... van Maele, die met zoo onnatuurlijke stem te vertellen zat.... een stem, die precies zijn stem niet meer was, of, beter, zijn stem, maar verluidend van ergens heel ver af.... heel ver af....

De menschen aan den haard kropen dichters te gare en het was waarlijk maar goed, dat Maele buiten den kring van de huisgenooten zat....

„Hoelang bleef ik zoo staan, heelemaal roerloos?” vroeg Maele.... „ik weet het niet, neen. Het was zeer koud en zeer stil.... Zoo stil.... zoo stil.... Ik hoorde geen klanen meer....”

„Het heeft nog niet opgehouden te schieten,” meende Verbraecke. En de Duitschers knikten bevestigend.

„En die koude was zoo vreemd.... binnen mij was zij, ja'k, binnen me.... En toen hoorde ik een bel. Ik liep in de richting van waar de klank kwam en zag een paster. Voor den paster liep een man in het zwart en hij droeg de bel en nu bemerkte ik ook, dat hij een lantaarn in de hand had. Zij droegen vast Ons-Heer, meende ik, en opeens kalm en vol moed, ging ik achter hen aan. Maar de lantaarn, die niet brandde, begon opeens licht te geven.”

„Een doodkaars!... een doodkaars!...” riep bleek van ontzetting Silvie Verbraecke en zij stond van haar stoel op, schouwend naar haar grootmoeder, die bevestigend met het hoofd schudde.

„Ik weet niet.... Het kan wel zijn....”, en een ieder gevoelde hoe hij vér van hen af stond en hoorde hoe nog zwakker dan te voren zijn stem klonk.... Zelfs de Duitse soldaten zagen verwonderd op.

„En toen.... Menschen.... menschen.... het is niet om te gelooven....”

„Wat?.... Wat?” riepen twee, drie stemmen te gelijk.

„De paster was zeker bij een zieke geweest.... We kwamen aan een kerk.... Ik wist niet waar ik was.... En de kerk.... ik weet niet welke kerk.... ik had ze nooit te voren gezien.... nooit te voren.... was heelemaal verlicht....”

„Verlicht?.... Neen....”

„Zoo waar ik leef,” zwoer Maele.

„De geest van den Engel Gods,” zei plechtig moeder Verbraecke.

„En de kerk was vol menschen.... vol menschen.... Ook Duitse soldaten zag ik.... vele Duitse soldaten.... en ze zaten allen zeer diep voorover gebogen. Ik kon niemand in het gezicht zien. Toch werd ik toen kalm en dacht: „'t Is weer iets

van de Duitschers”.... Uit de sakristie kwam de paster en hij ging naar het altaar.... Toen zag ik, dat het een doodenmis was; de priester was heelemaal in het zwart.... en op den vloer van de kerk.... Och, wat was het toch stil.... stil.... in die kerk vol menschen.... op den vloer stond een open lijk... Ik meende „dat zal een bijzondere zijn”, maar durfde, omdat het zoo stil was, niet van mijn plaats te bewegen. Toen ik een weinig het hoofd wendde, zag ik hoe Fin Vermeulen achter mij stond....”

„Fin Vermeulen,” klonk het uit verschillende monden.

„Maar hij is al lang dood....”, zeide Verbraecke.

„Hij was het,” bevestigde Maele. „Ware ik niet in de kerk geweest, ik had van schrik geroepen.... Nu durfde ik niet.... Het was toch zoo stil.... zoo stil.... Maar ik schoof langzaam naar voren....”

Op dit moment hoorde men duidelijk het zoeven van geweldige motoren hoog in de lucht. Het was op dezen oude-jaarsavond het gewoon bezoek van Engelsche, Fransche en Belgische vliegeniers.... Maele, nog bleeker dan daar straks, zweeg een oogenblik. Verbraecke, die naar zijn huisgenooten had gezien, als wilde hij ze met zijn oogen tegen alle gevaar beschermen, zeide:

„De dood van Vlaanderen....”

„Ik kwam dicht bij de lijk...” vervolgde Maele met nauwelijks hoorbare stem.

„Was het een bijzondere?” vroeg nog Verbraecke.

„Het was ik-zelf,” fluisterde Maele en niemand in Verbraecke's woning herinnerde zich ooit een gelaat gezien te hebben zoo bleek

en zoo angstig als het gelaat van den armste der menschen.... het arme menschengelaat van den leurder Maele uit Zwevezele in Vlaanderen. Allen waren ze opgestaan, en twee, drie met bevende stemmen, zegden:

„Gij?.... Gij?....”

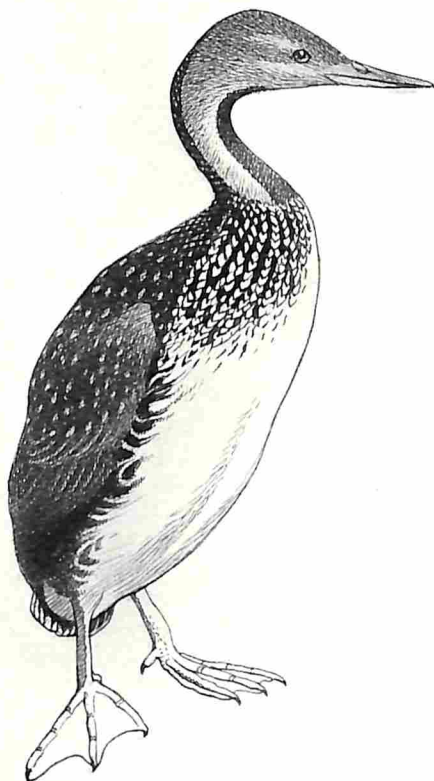
Ook de Duitschers waren recht gekomen. Zoo Dietsch hadden ze nooit gehoord.... De oude moeder van Verbraecke ging op Maele toe en zei:

„Maele....” Och, hoe ongemeen plechtig klonk die oude menschenstem nevens den donder van de vliegtuigen hoog in de lucht.... „Maele, hebt ge dezen avond al gebeden?”

Maele deinsde tot aan de deur, opende ze en vluchtte weg in den zwarten nacht. En van den kant uit waar langs hij liep, rees plots een geweldige roode klaarte, gevolgd door een hevige ontploffing en gegier van booze dingen in de lucht.... Een arme menschenkreet weergalmd daartusschen....

Een kwart uurs later kwamen Verbraecke en zijn knechten terug van waar bij het ontploffen van de vliegerbom de arme menschenkreet weerklonken had. Zij droegen het lijk van Maele. „Hij was bezocht geworden door den geest van den Engel Gods,” zei moeder Verbraecke, toen knielde ze neer en bad, luidop, het „Onze Vader....”

GEORG P. M. ROOSE.

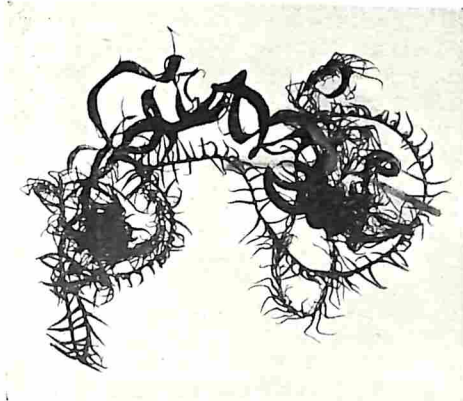

DE ROODKEELDUIKER.
COLYMBUS STELLATUS.

De Roodkeelduiker.

HET trekken der vogels is een verschijnsel, dat hoogstens enkele weken geheel stilstaat. Vroeg in 't voorjaar tegen Februari keeren reeds enkele soorten uit het Zuiden terug, dit aantal neemt geleidelijk toe tot einde Mei, dan is de voorjaarstrek afgelopen. Begin Augustus zien wij de eerste zomergasten weer vertrekken, dit aantal neemt in den nazomer steeds toe, bereikt in October zijn hoogtepunt en neemt dan af; dit is de naajaarstrek. Wanneer de omstandigheden gunstig zijn kan de vogelstrek wel overal worden waargenomen; maar toch zijn er bepaalde streken waar dit verschijnsel het beste is te bestudeeren. Plaatselijke toestanden kunnen de vogels dwingen te bestudeeren. Plaatselijke hindernissen, in een nauw bestek samen te komen om een terrein-Alpen, dalen van enkele rivieren enz. Voor ons land rekent men daartoe de kust; hier aangekomen krijgt de trekkende vogel de neiging naar het Zuiden af te wijken. Wij moeten ons toch voorstellen dat vele vogels, die in October overvliegen, afkomstig zijn van 't Scandinavische schiereiland en Noord-Rusland. De vlieg-richting moet wel meer of minder Westelijk zijn, totdat zij de Noord-Zuidelijk afbuigen. Niet alle October-dagen zijn goede trekdagen; maar altijd komen er enkele daggedeelten voor, waarin in weinige uren duizenden vogels overvliegen. Zoo is 21 October dikwijls een gunstige dag voor de kraaietrek. Het moet geen bezwaren hebben vroeg op te staan; want nauwelijks is de ochtendschemer begonnen of men kan de reizigers, in kleine of groote troepen, zien aankomen. Soms staat de trek na enkele uren stil; maar het komt voor, dat altijd nieuwe vluchten uit het Oosten aan komen zetten,

HET DOORNENKROONTJE.
DE AFGEWONDEN ZAADHULS

tegen den winter een milde omgeving op te zoeken, maar die tochten van talrijke mijlen grootendeels zwemmende afleggen.

In Schotland op de Orkaden, de Faraoeilanden, IJsland, Noorwegen enz. broedt een zeeduiker die op zijn zwemtochten naar het Zuiden, nu en dan aan onze kusten wordt waargenomen; meestal zijn het jonge vogels in winterkleed.

Het voorhoofd, de bovenkop en achterhals zijn grijs, de bovenzijde is bruinzwart, iedere veer heeft 2 kleine vlekjes; wang, keel, hals, halszijden en onderzijde van het lichaam zijn wit. De pooten zijn ver naar achteren geplaatst en geheel ingericht zooals bij alle duikers om te roeien. De vleugels zijn naar verhouding klein, toch kan hij met een aanloop opvliegen en door snelle vleugelslagen zich lang achtereen in de lucht voortbewegen. Het water is echter zijn element; bij voorkeur zwemt hij diep liggend zoodat alleen de kop en snavel boven water komen. Duiken doet hij zonder moeite; pijlsnel vervolgt hij onder water kleine, smalle visschen, waaruit zijn hoofdvoedsel bestaat.

Vooral in den winter zoekt hij ook 't zoete water der rivieren op en verwijdert zich dan stroomopwaarts soms ver van de kust.

Nu en dan verlaat hij het water om op zandbanken zich te zonnen en geheel uit te rusten.

Op 19 Oct. 1918 werd deze vogel verrast bij de steenen hoofden van het uitwateringskanaal van den Rijn te Katwijk aan Zee. Het water was afgeloopen, zoodat het groote strand hem geen gelegenheid meer gaf in het zilte nat te ontkomen. Hij probeerde op te staan, maar kon geen pas doen zonder voorover te vallen, waardoor hij de vaart miste om op te vliegen. Nijdige snavelhouwen beletten niet, dat hij levend werd buitgemaakt zoodat hij naar Artis te Amsterdam kon worden opgezonden.

De rood gekleurde keel valt bij jonge exemplaren in winterkleed weinig op, zoodat hij op 't eerste gezicht deed denken aan den parelduiker.

Een bewijs dat de duikers zwemmende trekken is een waarneming van Jan Verwey te Noordwijk aan Zee. Hij zag op 10 Maart 1918 te Noordwijk een geweldige fuutentrek over zee. Op een kilometer zee langs de kust (en naar buiten zoover men zien kon) lagen minstens 200 fuuten. Zwemmende bewogen al deze vogels zich in Noordelijke richting.

Het voorkomen van de roodkeelduiker in ons land is vrij zeldzaam, meestal worden er ieder najaar enkele exemplaren aan onze kust buitgemaakt.

De beide andere zeeduikers (ijsduiker en parelduiker) komen in onze streken slechts bij uitzondering voor.

Deze vogels leven nimmer gezellig bij elkander, ook niet in gezelschap van andere vogels. Man en vrouw zijn zeer aan elkander gehecht en ziet men altijd samen. Bij het trekken vormen zij gezelschappen. Op 2 en 3 December 1789 met niet harden Oostenwind zag Göthe op Helgoland een reuzentrek van deze vogels, in noord-oostelijke richting. Ongeveer een halve mijl van het eiland af bewoog zich, zoover het oog en de verreiker reikten, tot den middag een aanhoudende stroom van roodkeelduikers. Dit verschijnsel herhaalde zich in even groot aantal den volgenden dag.

L. J. VAN RHIJN.

NAJAARSSTEMMING.

Zoo grauw en dood, vol donk're kloven
staat hemel boven 't stugge stoppelveld,
als ijs in 't voorjaar; de verwaide schoven,
in somb're rij als tenten opgesteld,

gaan naar den verren einder, ongeteld.
In tuimelwarrel vliegen kraaien boven,
en strijken neer in 't versche vorenveld,
waar eenzaam ploegtuig rust van 't zware sloven.

De dag is oud en zal niet lang meer leven....
De zon is als een lichtplas; half verdoken,
een verre den, in indigo versteven,

heeft als een godenbeeld, gebukt, gebroken,
met breed gebaar de armen opgeheven
naar gouden zonnevaas in amb'ren schijn verstoken.
J. G.

HET DOORNENKROONTJE.

Tot de Familie der Papilionaceën of Vlinderbloemigen behoort ook de *Medicago* of Rupsklaversoort, die eigenaardig gedraaide sikkel- of slakhuisvormige vruchten heeft, welke nu eens ongestekeld zijn, zooals de *Lupulina* of Hopklaver, dan weer min of meer stekelachtig, zooals het geval is bij de *Medicago*, *Arabica* of *Maculata*, welke laatste zeer zeldzaam in 't wild groeiende voorkomt, ergens aan een weg, een dijk of een ruigte, en zich onderscheidt door de roodbruine vlekken, die zich op de blaadjes vertoonen, zoolang deze nog jong zijn.

Zooewel de peul, welker eigenaardige windingen in het midden een ruimte laten, waarin de zaadjes verborgen zijn en die zich zóó laat afwinden, dat zij als het ware een doornenkranen vormt, alsmede de vlekken op de blaadjes — aan welke de plant haar wetenschappelijke naam „*medicago maculata*” ontleent — hebben aanleiding gegeven de plant in verband te brengen met de lijdensgeschiedenis van Jezus. Zij draagt dan ook de namen „Passieklaver”, „Jeruzalemsklaver” of „Doornenkroonbloem.”

Het volksgeloof wilde dat deze plant bepaaldelijk op den Calvariëberg groeide en de vlekken haar oorsprong vinden in de bloeddruuppels, die uit Jezus' wonden op de bladeren vielen. De naam „Doornenkroonbloem” of, eenvoudig „Doornenkroontje” komt voor in Vlaanderen, Antwerpen, Vilvoorde enz., en wijst duidelijk genoeg op de stekelige, spiraalvormige zaadhuls of peul.

Een belangstellend lezer van „*Buiten*” was zoo vriendelijk mij in Juni, een zaadhuls toe te zenden, welke, gelijk hij schreef, het toeval hem in handen gespeeld had. Als kind had hij het plantje van zijn vader, die, als apotheker, veel kennis van planten bezat, onder den naam „Jezus-plantje”, leeren kennen.

Na zaaiing ontwikkelden zich een paar planten, welke midden September in vollen bloei stonden en met verscheidene doornenkroontjes prijkten. De zaadkorrels werden door mij buiten in lichte aarde gezaaid, terwijl ik later de plantjes in zwaarderen grond overbracht.

De Folklore noemt, naast de *Medicago Arabica* of *Maculata*, tal van andere planten, die door de volksfantasie in verband zijn gebracht met het lijden en sterven van Jezus en van welke de *Passiflora* of Passiebloem zeker wel de meest bekende en treffendste is, omdat in deze de geheele lijdensgeschiedenis als het ware gesymboliseerd is.

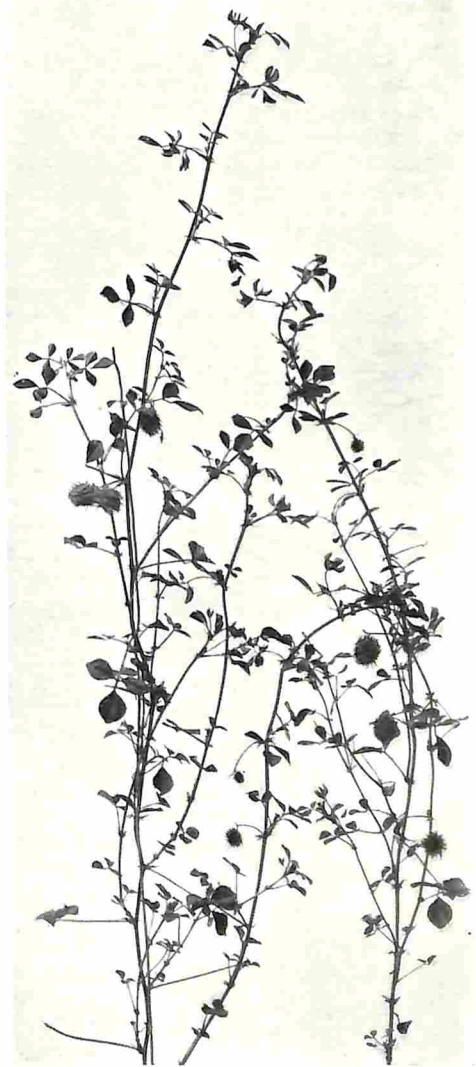
F. W. DRIJVER.

DE ZINTUIGEN DER VISSCHEN.

Het bestudeeren der reactie van zeevisschen op verschillende factoren van het hen omringende water heeft inzicht gegeven in de gewoonten der visschen om op bepaalde tijden voor hunne levensfuncties te verhuizen naar ander gebied of om bepaalde rivieren op te zwemmen.

Het schijnt vast te staan dat haringen b.v. een temperatuursverschil van nog geen kwart graad waarnemen kunnen en ook de geringste sporen van zuren of loogzouten in het water onderscheiden. Evenals kleine vogels, een kanarie b.v. in een mijn gebracht op de aanwezigheid van mijn gas snel reageert zouden haringen gebezigd kunnen worden om de chemische samenstelling van water ten opzichte van sommige stoffen vast te kunnen stellen.

Zelfs ver uit de kust zouden visschen, zooals zalmen, de uitmonding van bepaalde rivieren door hun chemisch onderscheidingsvermogen den weg daarheen kunnen doen kiezen, terwijl de trek van andere visschen tegen den paartijd naar brakke binnenzee niet door eenig weginstant geleid zou worden, doch door zintuigelijk waarnemingsvermogen voor temperatuur en de samenstelling van het zeewater op verschillende plaatsen.

HET DOORNENKROONTJE.
MEDICAGO MACULATA.
G.

EEN OUDE KLOOSTERKAPEL. HET KERKJE TE KLOOSTERZANDE.

EEN OUDE KLOOSTERKAPEL.

HET KERKJE TE KLOOSTERZANDE.

WANNEER ge op de lijn Roozendaal—Vlissingen even vóór Gocs aan het station Vlakte den trein verlaat en u door een gereedstaand miniatuur-stoomtrammetje naar Hansweert laat brengen, dan ligt daar op U te wachten de Provinciale Veerboot, die U binnen een half uur tijds aan de overzijde van de Westerschelde te Walsoorden in Oostelijk Staats-Vlaanderen aan wal zet. Stapt ge daar wederom in een stoomtram dan komt ge na enkele minuten te Kloosterzande aan, alwaar, even buiten de bebouwde kom van het dorp, een merkwaardig kerkgebouw staat, waarvan ik U eenige bijzonderheden wil meedeelen. Het is een monument uit ouden tijds dat dagteekent uit het begin van de vorming dezer uit de golven geborene streek en heeft oorspronkelijk gediend als kapel bij het aldaar gestaan hebbende oude klooster te Zande. Het plan dezer kerk is langwerpig van vorm, en beslaat een lengte van 22 M. bij een breedte van 8,50 M. De muren zijn opgetrokken van groot formaat roode baksteen en de zijgevels tot een hoogte van 5,50 M. en de eindgevels tot 13 M. boven de vloerlijn. Een langwerpige spitse kap met leibedekking vormt het dak, waarop in het midden een kloktoentje is geplaatst. Het is een bijzonder monument omdat zoowel de westelijke als de oostelijke eindgevel het gebouw recht afsluit en in laatst genoemde een zevental hooge langwerpige vensters zijn aangebracht.

De stijl van de kapel is half gotisch, half romaansch. De eene helft bezit twaalf spitsboog-, de andere zeven rondboogvensters, waaruit de deskundigen den hoogen ouderdom van het gebouw hebben afgeleid. Wat den uitbouw betreft, deze wordt geacht ongeveer een eeuw na de stichting van de kerk zelve te zijn gebouwd. In de zeventiende of in het begin van de achttiende eeuw heeft men in de kap, die oorspronkelijk van binnen in de kerk tot de volle hoogte in het gezicht was, een ellips booggewelf aangebracht dat echter bij de voorgenomen restauratie van rijkswegen en met de hulp der kerkelijke Hervormde gemeente, waarschijnlijk weer zal weggenomen worden. In den vloer binnen het doophek vindt men een viertal bewerkte grafsteen, dagteekenende van 1595-1628, terwijl onder de vloeren enkele grafkelders en onderaardsche gangen aanwezig zijn.

Ten slotte nog dit, dat men er de portière van den grafkelder van een of anderen niet bij naam bekenden edelman bewaart.

Ziedaar een korte beschrijving van het gebouw zelve. Maar is het om deze weinige bijzonderheden wel zoo vermeldingswaard? Misschien daarom alleen niet, maar wel omdat de geschiedenis van deze landstreek, die het Hulsterambacht genoemd werd, ten nauwste aan dat gebouw verbonden is.

Ik wil U daarover wat nader inlichten.

In de eerste eeuw onzer jaartelling werd het Christendom in Vlaanderen gepredikt door gewijde personen, die in het gevolg der Romeinsche legers meekwamen of op doortocht waren door Morinië naar Engeland. De vervolging door sommige keizers en het harde karakter van Galliërs en Saksers verhinderde den voortgang, en Vlaanderen bleef bijna zeven eeuwen heidensch. Daarna begon het Christendom door de prediking van Eligius, Amandus, Willebrord en anderen meer ingang te vinden en toen de missionnaire bisschoppen door regionnaire (met een vasten zetel) werden vervangen, breidde het zich snel uit. Hier en daar verzezen er kloosters en abdijen zooals die van Cambron bij Chièvres, van Baudeloo in het land van Waes, van St. Pieter, Drongen en St. Bavo te Gent, en die van Duinen bij Veurne. De laatste werd

gesticht door Ligerius, den kluisenaar, en behoorde aan de orde der Cisterciënsers.

De geestelijken van deze abdij hebben zich zeer bedreven betoond in het bedijken van polderlanden. Zij kwamen daartoe in de gelegenheid door een schikking van hun abdij met die van St. Pieter te Gent, waardoor zij in het bezit kwamen van al het land, gelegen tusschen Hontenisse en Ossenis, dat het „Werpland” of het „Zand” geleeten werd, en waaraan in den loop der jaren door de zee nog wat aan toegevoegd zou worden.

Graaf Filips van den Elzas had in 1183 deze eigendommen aan St. Pieter geschonken, welke stichting echter, ziende dat zij er geen voordeel van had, ze gaarne van de hand deed. In 1196 kwamen ze dus aan de abdij van Duinen, onder goedkeuring van Graaf Boudewijn van Vlaanderen die er de voorwaarde aan verbond, dat er een kapel bij zou worden gebouwd, waar dagelijks een mis werd gelezen tot zaligheid van den Graaf en de zijnen.

Wanneer die kapel precies is verzezen is onbekend. Wel schijnt er in 1220 reeds een nederzetting van kloosterbroeders uit Duinen geweest te zijn, daar de Utrechtsche bisschop Otto in dat jaar de

nieuwe stichting begunstigde met de tienden van den omtrek.

Maar vóór het jaar 1232 vinden wij toch geen gewag van het klooster, dat omstreeks dien tijd moet gebouwd zijn in den Zandpolder als zijnde dit het oudste ingedijkte land, waarvan reeds in 1170 wordt gesproken. Bij dit zogenaamde klooster, „Te Zande” ontstond een gebucht dat Kloosterzande genoemd werd en dat nog als dorp bestaat, zijnde thans n onderdeel van de Gemeente Hontenisse.

De rijke abdij breidde haar bezittingen gedurig uit. Door indijking, ruiling en aankoop waren in 1245 bijna al de gronden, welke thans tot de gemeente Hontenisse, Ossenis, Graauw en Langendam behooren, haar eigendom geworden, die een oppervlakte besloegen van 5600 gemeten bedijkt land en een menigte schorren, moeren en slikken. (Zie hiervoor de Cronica et Cartularium monasterium de Dunis, waarvan onder andere in de Koninklijke Bibliotheek een pracht-exemplaar aanwezig is.)

Om deze goederen te beheeren werd er een rentmeester aangesteld, die te Hulst verblijf hield in een voornaam sierlijk gebouw, dat refugie genoemd werd, thans nog bestaat in de Steenstraat tegenover het Landshuis, en voorzien is van een toren met een plat dak, van waaraf men een overzicht heeft over den geheelen omtrek. Bij den toenemenden rijkdom werden de kloostergebouwen, die oorspronkelijk bestonden uit een kapel, een voorhuis en twee schuren, welke door een muur ingesloten waren, uitgebreid. In November 1258 werd vergunning gegeven tot het inrichten eener infirmerie, waar het gebruik van vleesch veroorloofd was aan personen, uit het dorp Hulst afkomstig.

Omstreeks dien zelfden tijd werd de stichting met grachten en nieuwe muren omringd; de loop der eerste valt nog tegenwoordig nauwkeurig waar te nemen. De binnengracht bestaat nog in haar geheel, van de buitengracht, die een zeer groot terrein omsluit, is een gedeelte gedempt en met huizen bebouwd. De muren zijn geheel verdwenen, slechts op sommige punten worden nog wel eens grondslagen gevonden, waarvan de groote baksteen soms worden verwerkt in de wanden van woningen in de omgeving. In later jaren werden ook verfraaiingen aangebracht aan de kapel, die van geschilderde ruiten voorzien werd.

Al deze heerlijkheid ging echter verloren met het doorbreken van de Hervorming. In 1577 kwamen de Geuzen om het klooster zoo goed als geheel te verwoesten terwijl de belangrijke bezittingen aan de staten van Vlaanderen vervielen, die deze aan Prins Willem van Oranje schonken als een schadevergoeding voor zijne door den koning van Spanje verbeurd verklaarde goederen in Bourgondië.

De oude kapel schijnt niet heel veel geleden te hebben van het beleg, de bestorming en de vernielzucht der Geuzen. In 1609 heeft men ze weer hersteld, te oordeelen naar het jaartal dat de voorgevel draagt.

In 1648 echter was het aantal Hervormden zoo overwegend geworden, dat men verlof kreeg het gebouw tot Protestantsche kerk in te richten, hetgeen tot heden toe zoo is gebleven.

Op de grondslagen van de vervallen kloostergebouwen werd tegelijkertijd een aanzienlijk woonhuis opgetrokken, dat de vorsten van Oranje nu en dan bezochten, en waar later de rentmeesters van het kroondomein hebben gewoond. Ouden van dagen uit deze omgeving weten nog veel te vertellen van de statige vorstelijke woning met haar prinsenzaal, met de cellen, waar de kettingsboeien nog in den muur zaten, — vermoedelijke overblijfsels uit het klooster, — met haar spookkelder, waar de schim van een rentmeester de Bordes verblijf hield, terwijl sommige nog bang zijn des nachts de kapel te passeeren, daar de volksmond weet te verhalen van een vervaarlijk grooten hond, die vroeger om dat gebouw heen moet rondgewaard hebben.

Het moet betreurd worden, dat het huis te Zande in 1857 onder sloepshanden is bezweken, niet omdat het als kunstgewrocht groote waarde had, maar omdat het merkwaardig was als monument, waarvan het ontstaan ten nauwste verbonden was aan den oorsprong en de geschiedenis dezer streken.

Thans is de kapel het eenige, dat nog spreekt van die lang vervlogen eeuwen, toen daar het brandpunt werd gevonden van het denkend en handelend vernuft, dat de eene kostbare landerij na de andere aan de alles verzwelgende zee wist te ontworstelen. Wel waren er telkens bij hooge stormvloedden verschillende polders weer verloren gegaan, en was de gedaante dezer streek aan voortdurende wisseling onderhevig. En zelfs van het oude dorp Hontenisse en van de dorpen in het verdrinken land van Saefingen geldt: „Men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer.”

Maar hoog boven de wisseling der tijden en der omgeving verheft zich de kapel als het symbool der eeuwigheid en zij staat daar nog altijd als een kostelijk gedenkteeken van het geweldig kunnen der menschen wanneer zij door geestelijke krachten worden gedreven. Nimmer kan ik het vriendelijke plekje naderen, waar het kerkje in zijn landelijke omgeving half in het groen ligt verscholen, of een diepe eerbied welt in mij op voor de oude muren, die zoo veel geslachten hebben zien komen en gaan, en ons herinneren hoe er eertijds geworstd is met de vernielende wateren en hoe de zinspreuk van Zeeland ook hier is bewaard: „Luctor et emergo”, (d. i. al worstelende drijf ik boven.)

De kapel is het centrum geweest waarvan de strijd tegen de baren uitging en als zoodanig is zij een historisch gedenkteeken van groote waarde voor de geschiedenis dezer streken.

In den laatsten tijd zijn de bewoners van geheel Zeeuwsch-Vlaanderen verontrust door de Belgische annexatieplannen. Het is echter van belang het eens op te merken dat de bewoners dezer landstreek steeds van Noord-Nederland afkomstig zijn geweest. Hoewel monniken uit het zuiden de leiding hebben gegeven bij het bedijken van landen, moeten wij toch niet denken, dat de eigenlijke bevolking ook van over onze landgrenzen is gekomen. De eerste bewoners van de zuidelijke oevers der Schelde waren de Germaansche Menapi en daarna Saxische landverhuizers, die over ons land heenkommende, zich daar hebben neergezet. En de geschiedschrijvers melden ons, dat na de invallen der Noormannen in de 9de eeuw, die geheel de kust van Vlaanderen ontvolkt hebben, zoodat de kloosterarchieven een eeuw lang zwijgen, deze landstreek opnieuw bevolkt is door kolonisten uit het Noorden.

Zoo heeft er van vroege tijden af een natuurlijke band bestaan tusschen de bewoners van Noord-Nederland en die van Zeeuwsch-Vlaanderen, een band die vooral in de laatste maanden zóó hecht is gebleven, dat temidden van het koor van stemmen dat zich verhief tegen de annexatie van deze landstreek door België, zich geen enkele stem daar heeft laten hooren ten gunste van die wederrechtelijke poging.

Het zou dan ook een ware ramp zijn voor dit gewest, wanneer het tot tegennatuurlijke vereeniging werd gedwongen met een staat, waar het niet in thuis behoort, en het is de dierbaarste wensch van alle Zeeuwsch-Vlamingen, dat elke poging daartoe moge mislukken.

W. J. v. LINDONK.

BARBARIJSCHESCHAPEN.

7) Naar het Engelsch van ROBERT HICHENS.

„WAT zei Achmed?”
„Hij zei van nee. Maar wat beteekent dat? Achmed is een Arabier en een Arabier spreekt nooit de waarheid.”

„Nu, au revoir, madame.”

„Gaat m'sieu al naar bed? En nu ik net de lamp gebracht heb?”
„Nee, ik ga een wandeling naar het dorp maken. Laat de lamp maar staan. Ik kom zoo terug om nog een flesch wijn te drinken.”

„M'sieu is te goed. Maar is mijnheer gewapend? Het is niet vertrouwd 's nachts ongewapend te loopen.”

Sir Claude keek haar grimmig aan, uit een van zijn zakken de loop van een revolver te voorschijn trekkend.

„'t Is in orde, madame.”

„Bien! Bien! Au revoir, m'sieu.”

„Au revoir, madame.”

Hij ging heen in de duisternis. De hotelhoudster stond hem onder den wingerd na te kijken.

„Wat heeft hij?” zei ze tot zich zelf.

Ze had bemerkt dat er een verandering over haar gast gekomen was terwijl ze met hem had zitten praten, dat de kalme tevredenheid, eigen aan den succesvollen jager, wel doorvoed na een langen dag jagen, plaats gemaakt had voor een zwaarmoedigen angst, een rusteloosheid welke op een veranderde stemming wees.

„Wat heeft hij, die monsieur?” herhaalde ze tot zich zelf.

De woestijnwind blies sterker door de wingerdbladeren boven haar hoofd, en de lamp flikkerde onrustig. Achter den zoutberg rees langzaam een bleek licht, dat de komst der maan aankondigde.

VIII.

Sir Claude wandelde door het duister naar het dorp. Terwijl hij met zachte stappen voortging op den drogen, zandigen weg, dacht hij aan de voorspelling van den sterrenwichelaar te Parijs;

het was alsof hij de dunne roode, met beverige hand geschreven regels voor zich zag:

„Danger d'une grande perte, la plus grande perte possible.” En toen dacht hij aan den jongen Spahi, die aan de kleine tafel in de eetzaal van het hotel zat en zoetjes lachte, terwijl hij de walnoot met zijn vingers kraakte en de kern die er in verborgen was er uit haalde. Daarna dacht hij aan Achmed. Achmed was een geweldige jager en had Sir Claude geestdriftige bewondering gewonnen. Groot en lenig als hij was, met lange gele tanden, half verborgen onder een dunne, borstelige zwarte snor, was hij niet mooi om te zien. Maar hij verstond zijn werk en had er plezier in. Hij was zeer op deze jachtonderneming gesteld geweest, te zeer misschien.

Er ging een zekere invloed van de hotelhoudster uit. Ze had hem aangestoken met haar wantrouwen in deze woestijnmenschen. Hij dacht nu aan zijn vrouw met het angstige, beschermende gevoel van den sterken man die bemint; aan zichzelf met toornige bitterheid. Hoe had hij haar alleen kunnen laten, zonder dat ze zelfs haar meid bij zich had in een herberg te midden der wildernis, terwijl hij bezig was zijn zelfzuchtige jagershartstocht te bevredigen? De eenzaamheid der woestijn rondom hem, de duisternis, de scherpe wind tegen zijn bruine wangen wekte in hem een soort van woede tegen zich zelf. Het gezellige kleine hotelletje in den pas werd in zijn verbeelding een moorddadige, verlaten kroeg. En daar, te midden van woeste, verraderlijke menschen die voor een paar stuivers iemand den hals zouden afsnijden, had hij het grillige, blondharige schepseltje, dat hij aanbad, achtergelaten, om er geheel alleen den nacht door te brengen.

Hij haastte zich verder. En weer dacht hij aan Achmed en den Spahi, de twee in zijn geest met elkaar in verband brengend. Achmed had met alle geweld gewild dat hij te El-Akbara zou blijven, had er herhaaldelijk bij hem op aangedrongen er een flinken tijd door te brengen, had de wonderen van de streek in gloeiende kleuren geschilderd en had over Beni-Mora gesproken als een plaats voor invaliden en oude vrouwen, onuitstaanbaar voor mannen. Hij had, op Arabische wijze, bij den eersten oogopslag Sir Claude karakter doorzien en had er met sluwe behendigheid gebruik van gemaakt. Was het niet zoo? Maar het kon zijn dat de gids dit alles alleen gedaan had om Sir Claude geld uit den zak te kloppen. Dat zou reden genoeg zijn voor zijn aandringen.

„Misschien is het allemaal onzin!” zei Sir Claude, zijn toevlucht nemend tot zijn geliefkoosde uitdrukking.

Desniettegenstaande liep hij zoo hard als hij kon verder, totdat

EEN OUDE KLOOSTERKAPTEL.
DE OOSTELIJKE ZIJGEVEL.

11 September 1919 (30.9° Cels.)

12 September 1919 (30.9° Cels.)

13 September 1919 (31.2° Cels.)

BUITEN. EEN HERINNERING AAN DE HEETE SEPTEMBERDAGEN.

hij bij de eerste aarden huizen van het dorp kwam. Hun palmlhouten deuren waren gesloten. Hier en daar, boven die gesloten deuren, grijsden de schedels van kameelen. Door de oogkassen had men snoeren roode peper gehangen. Op de platte daken liepen magere witte en gele honden heen en weer en bogen hun kop en blaften woedend tegen den vreemdeling die voorbijkwam.

Weer was Sir Claude zich bewust van de barbaarsheid van dit land en werd hij verteerd van berouw over zijn zelfzuchtige achtteloosheid.

Zoo als veel menschen die niet schrande zijn, was hij geneigd de dingen of wel te verkleinen of wel ze te overdrijven. Hij had er niets in gezien zijn vrouw voor een nacht alleen te laten. Nu zag hij er te veel in. Het leek hem een monsterachtig plichtsverzuim.

Er sloop een schaduw uit een van de raamlooze donkere huizen en liep zachtjes achter hem aan, op bloote voeten. Hij keerde zich onmiddellijk om, zijn hand op zijn revolver.

„Wat wil je?” riep hij in het Fransch. De schaduw stond stil en keek hem vast aan met glinsterende oogen, waarboven een kap uitstak die het hoofd verborg. Sir Claude herhaalde zijn vraag, maar kreeg geen antwoord.

„Hier, kom met mij mee, ik wil je niet achter mij hebben.”

Hij maakte een aanwijzend gebaar. De schaduw begreep het en gehoorzaamde rustig. Blijkbaar begrijpend waarom de vreemdeling daar was, leidde ze hem door een nauwe steeg, over een klein stroompje en vervolgens in een open ruimte, een soort Arabische place, of piazza, aan het einde waarvan de lichten van een inheemsch café maure schenen. Hier, neergehurkt op den grond, met een kop koffie naast zich en te midden van een menigte mannen, allen met de kap over het hoofd getrokken, zat Achmed en was verdiept in het damspel.

Zoodra hij zijn meester zag, stond hij dadelijk glimlachend op, duwde zijn makkers zonder omslag op zij en noodigde Sir Claude uit op een aarden divan te komen zitten. Maar Sir Claude was niet in een stemming om plezier te maken.

„Kom naar buiten Achmed!” zei hij, stokstijf in de lage deur-opening staande. „Ik moet je spreken.”

Achmed groette zijn vrienden ernstig, wierp een plooi van zijn boerues over zijn linker schouder, nam een paar gele pantoffels uit den verwarden hoop bij den muur, stapte zachtjes op Sir Claude toe en volgde hem naar buiten in den nacht.

De schaduw gleed achter hen aan.

„Hier, zeg ik,” zei Sir Claude prikkelbaar, „maak dat wij van dien vent afkomen. Geef hem iets.....dit.” Hij haalde een franc te voorschijn. „En zeg hem dat hij oprukt.”

Achmed gehoorzaamde en de schaduw verdween in de duisternis.

Toen zij alleen waren en naar het hotel terugwandelden, begon Sir Claude:

„Hoe lang zouden we er over doen, als we naar El-Akbara terug gingen?”

„El-Akbara, m'sieu! Maar dat is onmogelijk.”

„Geef antwoord. Hoe lang zouden we er over doen?”

„Als we morgenochtend vroeg op weg gaan, m'sieu, met zons-opgang.....”

„Ik bedoel niet morgen. Ik bedoel van nacht.”

„Ik weet 't niet, m'sieu. Zulk een reis maakt men 's nachts niet door de woestijn met een vreemdeling.”

„Met een vreemdeling? Wat voor verschil maakt dat?”

„Een rijke vreemdeling zou 's nachts niet veilig zijn in de woestijn. Ik ben arm. Ik heb niets.....niets.” Hij sloeg zijn armen uit met een breed, wanhopig gebaar, zijn eene oog vast op Sir Claude gericht. „Daarom kan ik gaan waar ik wil. Als m'sieu wenscht dat ik vannacht naar El-Akbara terug ga om een boodschap aan madame over te brengen, zal ik gaan, hoewel de muilezels vermoed zijn. Maar als m'sieu mij vraagt hem te vergezellen, durf ik dat niet doen. Want als m'sieu in mijn gezelschap een ongeluk overkwam, zou geen rijke vreemdeling mij ooit meer als zijn gids nemen. Ik zou geruïneerd zijn. Ik zou tot ellende vervallen.”

Sir Claude bewaarde voor een oogenblik het stilzwijgen. De verzekeringen van den gids schenen redelijk. Maar Sir Claude herinnerde zich de woorden van de waardin, dat Achmed voor een paar francs alles zou doen.

„En als ik je eens goed betaalde?” zei hij. „Als ik je eens honderd francs gaf?”

„M'sieu zegt.....?”

„Veronderstel eens dat ik je honderd franc gaf om vannacht met mij terug te gaan naar El-Akbara! Zou je het dan niet doen?”

„M'sieu, ik durf de verantwoordelijkheid niet op mij nemen. Als u eenig kwaad.....”

„Wat.....heeft Benchaâlal je dan meer betaald?” riep Sir Claude.

Hij wist nauwelijks waarom hij het zei, waarom het leelijke afschuwelijke vermoeden plotseling bij hem opkwam. Het was in werkelijkheid slechts een wilde gissing die hij maakte, gedreven door een zekere onrust in Achmeds hardnekkigheid, iets dat Sir Claude plotseling op de gedachte bracht dat de Arabier twee aanbiedingen overwoog, of de verdiensten van twee cliënten vergeleek, als het ware de capaciteiten van hun respectievelijke beurzen toetsend.

Sir Claude gaf niet dikwijls blijken van intuïtie, maar vannacht waren zijn zenuwen buitengewoon gespannen. Iets in zijn hart scheen op zijn verstand te werken, het op te wekken tot een vlugheid die niet normaal was.

„Benchaâlal, m'sieu?” zei Achmed. „Wie is dat?”

„Jij verd..... bedriegelijke schurk, dat weet je heel goed. Benchaâlal, de Spahi, de officier van Algiers, die in het hotel te El-Akbara logeert.”

Zich schuldig bevonden ziende aan bedrog, liet Achmed met volmaakte kalmte de zaak rusten en vroeg:

„En waarom zou Benchaâlal mij geld geven?”

Sir Claude opende zijn lippen om te antwoorden, maar hij zei niets. Wat kon hij zeggen tegen een Arabier van lage afkomst? Zelfs als zijn ongegronde argwaan waarheid zou bevatten — en waarom zou hij waarheid bevatten? — kon hij er toch geen uiting aan geven, er zelfs niet op zinspelen.

De hotelhoudster had vrees en achterdocht en veroordeeling in hem opgewekt; vrees voor zijn vrouw, achterdocht jegens alle Arabieren en veroordeeling van zich zelf. Maar hij moest zich stil houden.

(Wordt vervolgd).

BUITEN.

EEN HERINNERING AAN DE HEETE SEPTEMBERDAGEN.

Meer buiten kan al moeilijk. Drie prentjes, nu eens niet van de Stille Zuidzee of van Centraal-Borneo, maar uit midden-Nederland en uit de dagen Hildebrand ze al beschreven heeft „dat de mosschen op het dak gaapten, 't welk op gezag der Hollandsche manier van spreken, de grootste hitte is die men zich voor kan stellen”. Dagen waarop de mensch niet weet waar hij 't zoeken zal; dit vrouwtje zoekt het eerst in 't gras, dan op 't dak en ontdekt daar een merkwaardigheid: één grooten teen aan haar rechtervoet; dan aan de pomp; straks onder den waterstraal. In dit toilet is 't onmogelijk je jurk vuil te maken of te scheuren, een schoen te verliezen of een armbandje te breken. Gezwegen van het weldoende zonnebad — maar zoover denkt het kind niet.

Ja, dat is nu allemaal goed en wel; heel luchtig om alles uit te trekken en in de zon in een gloeiend heete dakgoot te gaan zitten; wel om op te frissen! Zoo zeuren verstandige, groote menschen en zij zijn blij, dat ze deze evoluties niet behoeven na te doen. Stel je eens even voor..... en dan gefotografeerd!

Gelukkig zijn er ook die zich kunnen indenken in de pret van buiten-zijn op d'ze manier; zonder verboden te worden: al was 't alleen maar dat. „Het is verboden”..... van jongs af aan zuchten we onder verbods-bepalingen; de mensch moet fatsoenlijk geboren en fatsoenlijk begraven worden; het tegenovergestelde is verboden en tusschen deze beide uiterste termen van de levensreeks ligt het verbod in al zijn schakeeringen.

Hier was in die heete September-dagen niets verboden. In vrijheid en ongedresseerd. Wie voelt niet een klein beetje afgunst en benijdt dit prulletje niet haar dakgoot-periode?